

JUNAS
GABRIELIS
BORKMANAS

KETURIŲ
VEIKSMŲ
DRAMA

Iš rusų kalbos vertė
VYTAUTAS VIŠOCKAS

Генрик Ибсен ДРАМЫ. СТИХОТВОРЕНИЯ
М., ИХЛ, 1972

VEIKĖJAI

JUNAS GABRIELIS BORKMANAS, buvęs banko direktorius

FRU GUNHILDA BORKMAN, jo žmona

ERHARTAS BORKMANAS, jų sūnus

FREKEN ELA RENTHEIM, fru Borkman sesuo dvynė

FRU FANĖ VILTON

VILHELMAS FULDALAS, vienos valstybinės įstaigos
pagalbinis raštininkas

FRIDA FULDAL, jo duktė

Fru Borkman KAMBARINĖ

Veiksmas vyksta žiemos vakara

Rentheimų šeimos dvare

netoli sostinės

Fru Borkman kambarys; senoviniai prabangūs, bet jau nublukę, apšiurę baldai. Gilumoje — atviros stumdomos durys į verandą su stiklinėmis durimis ir langais, pro kuriuos prietemoje matyti sodas, kąsniais drimbęs sniegas. Prie dešinės sienos, priekyje, — didelė senovinė geležinė krosnis, joje liepsnoja ugnis; toliau toje pat sienoje — durys į prieškambarį. Kairėje sienoje, priekyje, — langas su tankiomis užuolaidomis; toliau — mažos vienvėrės durys. Tarp lango ir durų — kanapa su plaukų kamšalu, be spyruoklių; prie jos — stalas, uždengtas kilimine staltiese. Ant stalo dega lempa su abazūru. Prie krosnies — krėslas aukštu atlošu

Ant kanapos sėdi su mezginiu fru Borkman. Tai senyva, tiesios laikysenos moteris šaltu, išdidžiu lyg sustingusiu veidu. Tankūs jos plaukai gerokai pražilę, rankos baltos, permatomos; ji vilki tamsia šilkinė suknele, kadaise labai elegantiška, bet dabar jau apnešiota ir apsiltrynusia; ant pečių užsisiautusi didelę vilnonę skarą. Valandėlę ji sėdi tiesi, nejudėdama ir mezga. Stalga lauke suskamba pravažiuojančių rogių žvangučiai

FRU BORKMAN *(klausosi, akys nušvinta iš džiaugsmo, ji nejučiomis šnibžda). Erhartas! Pagaliau! (Atsisisto-*

ja, žiūri pro langą, praskyrusi užuolaidas, paskui, matyt, nusivylusi, vėl sėdasi ant kanapos ir dirba toliau)

Netrukus iš priėškambario įeina k a m b a r i n ė, nešdama mažą padėklą su vizitine kortele

(Gyvai) Tai ponas Erhartas vis dėlto atvažiavo?

KAMBARINĖ. Ne, ponla. Bet pas jus atvyko dama...

FRU BORKMAN (*padėdama mezginį*). A, fru Vilton...

KAMBARINĖ (*eidama artyn*). Ne. Ten svetima dama...

FRU BORKMAN (*ištiesusi ranką į vizitinę kortelę*). Duokite šen. (*Perskaičiusi staigiai atsistoja ir įsmeigia akis į kambarinę*) Jūs tikrai žinote, kad ji pas mane?

KAMBARINĖ. Aš taip supratau, kad pas jus, ponla.

FRU BORKMAN. Ji pasakė, kad nori pasikalbėti su fru Borkman?

KAMBARINĖ. Taip, tikrai šitaip.

FRU BORKMAN (*staigiai, ryžtingai*). Gerai. Pasakykite, kad aš namie.

K a m b a r i n ė atidaro priėškambario duris, įleidžia Elą Rentheim, o pati išeina. Ela panaši į seserį, bet jos veidas, dar ne visai praradęs buvusį charakteringą grožį, turi daugiau kančios, negu rūstumo. Tankūs, žilutėliai, iš prigimties garbanoti plaukai, sušukuoti į viršų, atidengia kaktą. Ji apsivilkusi juodo aksomo suknele, tokiu pat kailiais pamuštu apsiaustu, užsidėjusi skrybėlaitę. Seserys valandėlę stovi tylėdamos, tiriama žvilgsniu žiūri viena į kitą; matyt, abi laukia, kad pirmoji prašnektų kita

ELA RENTHEIM (*tebestovėdama prie durų*). Tu, mažiau, labai nustebusi, Gunhilda.

FRU BORKMAN (*nejudėdama stovi tarp kanapos ir stalo, pirštų galus įrėmusi į staltiesę*). Ar tu neapsirikai? Juk valdytojas, kaip žinai, gyvena gretimam fligelyje.

ELA RENTHEIM. Šiandien man reikia pasikalbėti ne su valdytoju.

FRU BORKMAN. Tai tu kažko iš manęs nori?

ELA RENTHEIM. Taip. Aš turiu pasikalbėti su tavim.

FRU BORKMAN (*išeidama į kambario vidurį*). Na, tai prisėsk.

ELA RENTHEIM. Ačiū. Aš galiu ir pastovėti.

FRU BORKMAN. Kaip nori. Bent nusimesk apsiaustą.

ELA RENTHEIM (*atsisegiodama*). Iš tikrųjų čia labai karšta...

FRU BORKMAN. O man vis šalta.

ELA RENTHEIM (*valandėlę stovi tylėdama, atsirėmusi rankomis į krėslą atlošę, ir žiūri į seserį*). Taip, Gunhilda... štai netrukus bus aštuoneri metai, kai mes nesimatėme.

FRU BORKMAN (*šaltai*). Bent jau nesikalbėjome.

ELA RENTHEIM. Tikriausiai sakant, nesikalbėjome, taip... Matyti tu mane tikriausiai retkarčiais matydavai... kai aš kasmet atvažiuodavau pas valdytoją.

FRU BORKMAN. Kartą, o gal du.

ELA RENTHEIM. Ir aš kelis kartus tave mačiau probėgėmais. Prie šito lango.

FRU BORKMAN. Vadinas, per užuolaidas. Skvarbios tavo akys. (*Šiurkščiai ir griežtai*) O kalbėjome s paskutinį kartą čia, mano kambaryje...

ELA RENTHEIM (*nutraukdama*). Taip, taip, prisimeinu, Gunhilda!

FRU BORKMAN. Savaitė... prieš jį paleidžiant.

ELA RENTHEIM (*žengusi kelis žingsnius į kambarį*). Ak, neminėk šit ol

FRU BORKMAN (*tvirtai, bet prislopintu balsu*). Savaitė... prieš banko direktoriui vėl išeinant į laisvę.

ELA RENTHEIM (*žengia dar žingsnį*). Taip, taip, taip! Niekada neužmiršiu tos valandos! Bet labai jau skaudūs tie prisiminimai... Vos stabteli mintimis bent akimirką... O!

FRU BORKMAN (*dusliai*). Bet mintys daugiau apie nieką kitą ir nesisuka! (*Staiga karštai, pliaukštelėjusi rankomis*) Ne, nesuprantu! Niekada kaip gyva nesu-prasiu! Kaip galėjo visa tai, visas tas siaubas užgriūti vieną šeimą! Ir tik pagalvokit — m ū s ū šeimą! Tokią kilmingą šeimą, kaip mūsų! Tik pagalvokit, ir reikėjo, kad visa tai užgriūtų būtent ją!

ELA RENTHEIM. O Gunhilda!.. Tas smūgis krito ne vien ant m ū s ū šeimos, bet ir ant daugelio, daugelio kitų.

FRU BORKMAN. Na, tegu ir taip. Bet kas man darbo tos kitos šeimos? Jie tada prarado... na, šiek tiek pinigų ar vertybinių popierių... o mes! Aš! Erhartas! Jis tada buvo dar visai kūdikis! (*Vis karščiau*) Mus abu, niekuo nekaltus, užgriuvo gėda! Nešlovė! Klaiki, siaubinga nešlovė! Maža to, mus ištiko visiškas bankrotas!

ELA RENTHEIM (*švelniai*). Sakyk, Gunhilda... kaip jis visa tai pakelia?

FRU BORKMAN. Erhartas?

ELA RENTHEIM. Ne, jis pats. Kaip jis visa tai pakelia?

FRU BORKMAN (*niekinamai purkšteli*). Tu manai, kad aš jo klausinėju?

ELA RENTHEIM. Klausinėji? Man regis, tau nė klausinėti nereikia...

FRU BORKMAN (*nustebusi žiūri į ją*). Ar tik tu negalvoji, kad aš su juo matausi? Susitikinėju? Apskritai užėinu pas jį?

ELA RENTHEIM. Net neužėini?

FRU BORKMAN (*tokiu pat tonu*). Pas tą, kuris atsidėjo penkerius metus!.. (*Užsidengia rankomis veldą*) O, ši slegianti gėda! (*Vėl užsidegusi*) Kai prisimeni, ką reikė anksčiau Juno Gabrielio Borkmano vardas! Ne, ne, ne!.. Aš nenoriu jo matyti! Niekada!

ELA RENTHEIM (*valandėlę žiūri į ją*). Tu beširdė, Gunhilda.

FRU BORKMAN. J a m — taip!

ELA RENTHEIM. Juk vis dėlto jis tavo vyras.

FRU BORKMAN. Argi jis teisme nepasakė, kad aš jį pastūmėjau į bankrotą? Kad aš per daug švaisčiau pinigų?..

ELA RENTHEIM (*atsargiai*). O argi jo žodžiuose nėra ir a n e kiek tiesos?

FRU BORKMAN. Argi ne jis pats to geidė? Kam reikėjo taip beprasmiškai plačiai gyventi...

ELA RENTHEIM. Žinau, žinau. Tada juo labiau pati privalėjai būti santūresnė. O tu kažin ar buvai tokia.

FRU BORKMAN. Ką aš galėjau žinoti, kad jis duoda man švaistyti... ne savo pinigų? O jis pats kaip juos švaistė? Dešimteriopai daugiau už mane!

ELA RENTHEIM (*santūriai*). Gal jo padėtis to reikalavo. Šiaip ar taip, tas l a b a i daug prisidėjo...

FRU BORKMAN (*niekinamai*). Kaipgi, vien ir tegirdėjau — „reprezentacija“. Štai jis ir reprezentavosi... plačiu mostu! Važinėjo ketvertu kaip karalius! Vertė žmones jam pataikauti, lankstyti ir tūpčioti prieš jį lyg prieš karalių! (*Juokiasi*) Visoje šalyje niekas jo kitaip nevadino, tiktai vardu, kaip karalių: Junas Gabrielis,

Junas Gabrielis! Visi puikiai žinojo, kokia galybė tas Junas Gabrielis!

ELA RENTHEIM (*tvirtai ir karštai*). Jis tada ir buvo galybė.

FRU BORKMAN. Taip, iš šalies žiūrint. Bet niekada jis man nė žodelio neprasitarė apie tikrą padėtį. Niekada net neprasižijojo, iš kur tos lėšos.

ELA RENTHEIM. Taip, taip... Ir kiti, matyt, nieko neįtarė.

FRU BORKMAN. Dėl kitų tiek to. Bet man jis privalėjo sakyti teisybę. O jis niekada nesakė! Tik melavo... melavo be galo, be krašto...

ELA RENTHEIM (*nutraukdama*). Kažin, Gunhilda! Jis gal ir slėpė, bet meluoti — tikriausiai nemelavo.

FRU BORKMAN. Tiek to, vadink kaip nori. Nuo to nė kiek ne geriau... Bet ėmė ir sugriuvo viskas. Viskas iki pamatų. Visa šaunybė nuėjo niekais.

ELA RENTHEIM (*lyg pati sau*). Taip, viskas sugriuvo... j a m... ir kitiems.

FRU BORKMAN (*grėsmingai išsitempdama*). Bet pasakysiu tau, Ela, aš vis tiek nepasiduosiu! Aš dar išplėšiu satisfakciją! Gali neabejoti!

ELA RENTHEIM (*suklususi*). Satisfakciją? Ką tu turi galvoje?

FRU BORKMAN. Satisfakciją už sutryptą vardą, garbę ir gerovę! Satisfakciją už visą mano sumaitotą gyvenimą — štai ką aš turiu galvoje. Žinok, kad man dar liko kai kas rezerve. Kai kas š v a r i a i nuplaus visą tą purvą, kuriuo mus aptėškė banko direktorius.

ELA RENTHEIM. Gunhilda! Gunhilda!

FRU BORKMAN (*vis karščiau*). Yra gyvas keršytojas! Jis atpirks visa, kuo man yra nusidėjęs jo tėvas!

ELA RENTHEIM. Vadinasi, Erhartas.

FRU BORKMAN. Taip, Erhartas, mano nuostabūs berniukas! Jis dar išaukštins giminę, namus. Visa, ką galima vėl išaukštinti... O gal ir dar daugiau.

ELA RENTHEIM. O kaip, tavo manymu, visa tai įvyks?

FRU BORKMAN. Nesvarbu, kaip. Aš pati gerai nežinau. Tik žinau, kad tai įvyks, turi kada nors įvykti. (*Klausiamu žvilgsniu žiūri į seserį*) Iš tikrųjų, Ela... ar nesisuko ir tavo galvoje tos pačios mintys nuo pat Erharto vaikystės?

ELA RENTHEIM. Ne, iš tiesų aš negalėčiau šito pasakyti.

FRU BORKMAN. Ne? Tai kodėl tu jį tada pasiėmei... kai audra užgriuvo... šiuos namus?

ELA RENTHEIM. Juk tada ne jis tau rūpėjo, Gunhilda.

FRU BORKMAN. Teisybę sakant, ne jis. Ir tėvui taip pat... dėl rimtos priežasties... Buvo patupdytas už grotulį

ELA RENTHEIM (*pasipiktinusi*). Ir tu gali taip kalbėti!.. Tu!..

FRU BORKMAN (*kandžiai*). O tu galėjai paimti Juono Gabrielio vaiką! Lyg tai būtų buvęs tavo pačios kūdikis... Paimti iš manęs... ir išsivežti. Ir auginti jį metų metais. Kol berniukas beveik išaugo į vyrus. (*Itariai žiūri į seserį*) Iš tikrųjų, kodėl tu šitaip pasielgei, Ela? Kodėl jį laikei?

ELA RENTHEIM. Aš jį taip pamilau...

FRU BORKMAN. Labiau, negu aš, jo motina!

ELA RENTHEIM (*išsisukinėdama*). Nežinau. Be to, Erhartas vaikystėje buvo toks silpnutis.

FRU BORKMAN. Erhartas — silpnutis?

ELA RENTHEIM. Taip, bent man šitaip atrodė... tada. O juk tu žinai, kad klimatas ten, vakarų pakrantėje, daug švelnesnis už čionykštį.

FRU BORKMAN (*su gaižia pašaipa*). Hm. Nejaugi? (*Pakeitusi toną*) Taip, tu iš tikrųjų neapsakomai daug padarei Erharto labui. (*Vėl keičia toną*) Žinoma, tu ga-nėtinai turėjai lėšų. (*Šypsodamasi*) Tau pasisėkė, Ela: pavyko išgelbėti visa, kas buvo tavo rankose.

ELA RENTHEIM (*įskaudinta*). Aš dėl to nė piršto nepakrutinau, sakau tau. Dar ilgai ilgai nė neįtariau, kad mano vardu padėti vertybiniai popieriai... liko nepa-liesti...

FRU BORKMAN. Taip, taip. Šitų reikalų aš neišma-nau. Tik sakau, kad tau pasisėkė. (*Klausiamu žvilgsniu žiūri į seserį*) Bet kodėl tu vis dėlto iš karto pasiėmei auginti Erhartą?.. Kokiais sumetimais?

ELA RENTHEIM (*žiūrėdama į ją*). Sumetimais?..

FRU BORKMAN. Taip, turbūt turėjai kokį tikslą. Ką tu ketinai su juo daryti? Kitaip sakant, ką tu ketinai iš jo padaryti?

ELA RENTHEIM (*iš lėto*). Aš norėjau padėti jam tapt laimingu žmogumi.

FRU BORKMAN (*niekinamai*). Et! mūsų padėties žmogus turi ne vien apie laimę galvoti, o siekti kur kas daugiau.

ELA RENTHEIM. Tai ko gi, tavo manymu?

FRU BORKMAN (*rimtai, išdidžiai žiūrėdama į ją*). Erhartas visų pirma turi stengtis kuo aukščiau iškilti žmonių akyse, apgaubti savo vardą tokia aureole, kad niekas daugiau neižiūrėtų nė dėmelės to šešėlio, kurį jo tėvas užtraukė ant manęs ir mano sūnaus.

ELA RENTHEIM (*smalsiai*). Sakyk, Gunhilda, o pats Erhartas ar č i a mato savo gyvenimo tikslą?..

FRU BORKMAN (*apstulbinta*). Na, aš taip viliuos!

ELA RENTHEIM. Ar ne t u veikiau keli jam tokį tikslą?

FRU BORKMAN (*griežtai*). Mudviejų su Erhartu visada tie patys tikslai.

ELA RENTHEIM (*dusliu balsu, iš lėto*). Tai tu esi tokia tikra dėl savo sūnaus, Gunhilda?

FRU BORKMAN (*paslapčiomis triumfuodama*). Taip, ačiū dievui, esu tikra. Gali būti rami!

ELA RENTHEIM. Tada, man rodos, tu turi iš tikrųjų jaustis laiminga. Nekalbant apie visa kita.

FRU BORKMAN. Taip, laiminga. Žiūrint iš vienos pusės. Bet užtat... visa kita, kaip matai, nuolat kabo virš mano galvos kaip juodas debesys.

ELA RENTHEIM (*keisdama toną*). Pasakyk man, ir geriausia — tiesiai, iš karto. Iš tikrųjų aš vien dėl to ir atvažiavau pas tave...

FRU BORKMAN. Dėl ko?

ELA RENTHEIM. Pasikalbėti su tavim vienu reikalu... Pasakyk man... Erhartas juk negyvena čia, su jumis?

FRU BORKMAN (*griežtai*). Erhartas negali gyventi čia, su manim. Jam reikia gyventi mieste...

ELA RENTHEIM. Jis man apie tai rašė.

FRU BORKMAN. Jam reikia mokytis. Bet jis kas vakaras valandėlę mane aplanko.

ELA RENTHEIM. Tai ar negalėčiau aš su juo pasimatyti ir pasikalbėti tuojau pat?

FRU BORKMAN. Jo dar nėra. Bet kiekvieną akimirką laukiu pasirodant.

ELA RENTHEIM. Ne, Gunhilda, jis tikriausiai jau atvažiavęs. Aš girdžiu jo žingsnius viršuje.

FRU BORKMAN (*greitai nužvelgusi seserį*). Viršuje, svetainėje?

ELA RENTHEIM. Taip. Kai tik atėjau, visą laiką girdžiu jo žingsnius.

FRU BORKMAN (*nusukusi akis į šalį*). Tai ne jis, Ela.

ELA RENTHEIM (apstulbinta). Ne Erhartas?.. (*Nu-jausdama*) Tai kas gi toks?..

FRU BORKMAN. Banko direktorius.

ELA RENTHEIM (*tyliai, lyg slopindama skausmą*). Borkmanas... Junas Gabrielis Borkmanas!

FRU BORKMAN. Taip jis ir vaikščioja — iš vieno galo į kitą, iš vieno — į kitą, nuo ryto ligi vakaro. Diena po dienos.

ELA RENTHEIM. Teisybė, aš buvau ši tą girdėjusi...

FRU BORKMAN. Kur negirdėsi. Apie mus tikriausiai sklinda nemaža visokiausių gandų.

ELA RENTHEIM. Aš girdėjau iš Erharto. Jis rašė, jog tėvas visų šalinasi, sėdi daugiausia savo kambariuose viršuje. O tu apačioje.

FRU BORKMAN. Taip... va šitaip ir gyvenam, Ela. Nuo tos dienos, kai jis buvo paleistas. Ir atsiųstas čia, pas mane... Per visus šiuos ilgus aštuonerius metus.

ELA RENTHEIM. Bet aš niekada nemaniau, kad šitaip gali būti iš tikrųjų. Kad šitaip iš viso galimal..

FRU BORKMAN (*linkteli*). Bet taip yra. Kitaip ir būti negali.

ELA RENTHEIM (*žiūrėdama į ją*). Bet juk tai iš tiesų siaubingas gyvenimas, Gunhilda.

FRU BORKMAN. Daugiau negu siaubingas. Netrukus bus visai nepakeliamas.

ELA RENTHEIM. Puikiai suprantu.

FRU BORKMAN. Nuolatos klausytis jo žingsnių viršuje! Nuo ankstyvo ryto ligi išnaktų... O kaip garsiai jie čia aidi!

ELA RENTHEIM. Taip, labai garsiai.

FRU BORKMAN. Man dažnai vaidenasi, jog ten, svetainėje, vaikšto po narvą sergąs vilkas. Tiesiog virš

mano galvos. (*Klausosi ir šnibžda*) Tik paklausk! Paklausk! Iš vieno galo į kitą... iš vieno į kitą vaikšto vilkas.

ELA RENTHEIM (*atsargiai*). Argi nebuvo galima kitaip susitvarkyti, Gunhilda?

FRU BORKMAN (*užsispyrusi*). Jis niekada nė žingsnio nežengė ta linkme.

ELA RENTHEIM. O ar negalėtum tu pati žengti tą pirmąjį žingsnį?

FRU BORKMAN (*užsiplieskusi*). Aš? Po to, kai jis man padarė tiek bloga?.. Ne, ačiū! Verčiau tegu vilkas blaškosi be atvangos ten, viršuje.

ELA RENTHEIM. Bet man jau per daug karšta. Leisk, vis dėlto nusivilkti apsiaustą.

FRU BORKMAN. Juk aš tau pirma siūliau.

ELA RENTHEIM (*nusivelka apsiaustą, nusiima skrybėlaitę ir padeda ant kėdės prie durų*). Ar tau niekada nepasitaiko susitikti jo kur kitur?

FRU BORKMAN (*gaižiai nusijuokia*). Gal svečiuose?

ELA RENTHEIM. Ne, aš galvojau — tada, kai jis išeina pasivaikščioti. Miško takelyje arba...

FRU BORKMAN. Banko direktorius niekada neišeina iš namų.

ELA RENTHEIM. Net sutemus?

FRU BORKMAN. Niekada.

ELA RENTHEIM (*susijaudinusi*). Nesiryžta?

FRU BORKMAN. Turbūt. Jo apsiaustas ir skrybėlė kabo sieninėje spintoje. Prieškambaryje, tu žinai...

ELA RENTHEIM (*lyg pati sau*). Toje spintoje, kur mes kadaise slėpdavomės, kai buvome vaikai...

FRU BORKMAN (*linguodama galvą*). Kartais, vėlai vakare, aš girdžiu — jis lipa laiptais žemyn, nori apsi-rengti ir išeiti. Bet, nusileidęs ligi pusės laiptų, papras-tai sustoja... ir pasuka atgal. Vėl aukštyn, į svetainę.

ELA RENTHEIM (*tyliai*). Ir pas jį niekada neužaina
nė vienas senas draugas?

FRU BORKMAN. Jis neturi senų draugų.

ELA RENTHEIM. O juk turėjo tiek draugų... kadaise.

FRU BORKMAN. Hm! Jis taip gražiai pasistengė jais
atsikratyti. Brangiai kainavo savo draugams Jonas Gab-
rielis!

ELA RENTHEIM. Taip, čia turbūt tavo teisybė, Gun-
hilda.

FRU BORKMAN (*karštai*). O iš tiesų, aš turiu pasa-
kyti, kad iš jų pusės — niekinga, žema, šlykštu, smulk-
meniška taip išpūsti tuos menkniekius, kuriuos jie gal-
būt prarado per jį. Piniginiai nuostoliai — ir daugiau
nieko.

ELA RENTHEIM (*neatsakydama seseriai*). Ir gyvena
jis ten, viršuje, vienu vieną. Visų apleistas.

FRU BORKMAN. Turbūt taip. Beje, esu girdėjusi,
kad jį kartais aplanko kažkoks senis pagalbinis rašti-
ninkas ar valdininkėlis.

ELA RENTHEIM. Štai kaip! Tai turbūt Fuldalas. Kiek
atsimenu, jie buvo jaunystės draugai.

FRU BORKMAN. Galimas dalykas. Aš jo, beje, ne-
pažįstu. Jis niekada nepriklausė mūsų draugijai,—
tais laikais, kai mes dar turėjome savo draugiją...

ELA RENTHEIM. Bet dabar jis, vadinasi, lankosi
pas Borkmaną?

FRU BORKMAN. Taip, toks jau neišrankus. Bet,
žinoma, tikrai sutemus.

ELA RENTHEIM. Tas Fuldalas — juk taip pat nu-
kentėjo, kai bankas bankrutavo.

FRU BORKMAN (*atsainiai*). Taip, kiek prisimenu, ir
jis kai ką prarado. Žinoma, menką mažmožį...

ELA RENTHEIM (*truputį pabrėždama*). Tai buvo vi-
sas jo turtas.

FRU BORKMAN (*šypteli*). Dieve mano, tas turtas turbūt buvo toks menkas, jog apie jį ir kalbėti neverta.

ELA RENTHEIM. Apie tai nieko jis ir nekalbėjo — aš turiu galvoje Fuldalą — bylos metu.

FRU BORKMAN. O apskritai galiu tau pasakyti, kad Erhartas su kaupu atlygino jam tą menką nuostolį.

ELA RENTHEIM (*nustebusi*). Erhartas? Kaip jis galėjo?

FRU BORKMAN. Jis ėmėsi globoti jaunesniąją Fuldalo dukterį. Mokė ją... tat ji, ko gera, išeis į žmones ir ilgainiui pati užsidirbs sau duoną. T a t a i, žinoma, kur kas daugiau, negu jai būtų galėjęs duoti tėvas.

ELA RENTHEIM. Taip, jis, atrodo, gyvena gana skurdžiai.

FRU BORKMAN. Be to, Erhartas sudarė jai sąlygas mokytis muzikos. Dabar ji jau tiek toli pažengusi, kad gali ateiti čia... pas tą, viršuje... ir jam skambinti.

ELA RENTHEIM. Tai jis, kaip ir anksčiau, mėgsta muziką?

FRU BORKMAN. Tikriausiai. Juk tenai stovi tas pianinas, kurį tu atsiuntei... kai buvo laukiama jo sugrįžtant.

ELA RENTHEIM. Tuo pianinu ji ir skambina jam?

FRU BORKMAN. Taip, retkarčiais. Vakaraais. Ir visa tai patvarkė Erhartas.

ELA RENTHEIM. Tai vargšė mergaitė turi eiti čia tokį tolimą kelią, iš miesto? O paskui vėl namo?

FRU BORKMAN. Ne, Erhartas ją apgyvendino kaimynystėje, pas vieną damą... Tokią fru Vilton...

ELA RENTHEIM (*pagyvėjusi*). Fru Vilton!

FRU BORKMAN. Tai labai turtinga dama. Tu jos nepažįsti.

ELA RENTHEIM. Pavardė man girdėta. Fru Fanė Vilton, jei neapsirinku...

FRU BORKMAN. Ta pati.

ELA RENTHEIM. Erhartas ne kartą man rašė apie ją... Negi ji dabar gyvena čia, už miesto?

FRU BORKMAN. Taip, ji čia išsinuomojo vilą. Ir neseniai persikraustė iš miesto.

ELA RENTHEIM (*lėtai, lyg dar svarstydamą*). Girdėjau, kad ji išsiskyrusi su vyru.

FRU BORKMAN. Jos vyras, rodos, seniai miręs.

ELA RENTHEIM. Taip, bet jie buvo išsiskyrę... Jis pareikalavo tų skyrybų...

FRU BORKMAN. Jis ją pametė. Kiek žinau, ne ji buvo kalta.

ELA RENTHEIM. Tu ją pažįsti, Gunhilda?

FRU BORKMAN. Šiek tiek. Juk ji gyvena šalimais, kaimynystėje. Kartais užaina pas mane.

ELA RENTHEIM. Ir ji tau, atrodo, patinka?

FRU BORKMAN. Ji nuostabiai supratinga. Ir nepaprastai blaiviai galvoja.

ELA RENTHEIM. Turbūt apie žmones?

FRU BORKMAN. Taip, svarbiausia — apie žmones. Erhartą ji tiesiog išstudijavusi... iki panagių... kiaurai. Todėl, aišku, ji dievina.

ELA RENTHEIM (*smalsiai*). Tai ji, ko gera, labiau pažįstama su Erhartu, negu su tavimi?

FRU BORKMAN. Erhartas labai dažnai su ja susitikdavo mieste, kol ji dar nebuvo čia atsikrausčiusi.

ELA RENTHEIM (*nejučiomis*). Ir vis dėlto ji atsikraustė?

FRU BORKMAN (*apstulbusi, skvarbiai žvelgdama į seserį*). Vis dėlto! Ką tu turi galvoje?

ELA RENTHEIM (*išsisukinėdama*). Ak, dieve mano... ką aš turiu galvoje?..

FRU BORKMAN. Tu pasakei kažkaip ypatingai. Tu ne šiaip sau pasakei, Ela!

ELA RENTHEIM (*žiūrėdama jai tiesiai į akis*). Taip, Gunhilda, iš tikrųjų aš ne šiaip sau pasakiau.

FRU BORKMAN. Tai klok tiesiai!

ELA RENTHEIM. Pradėsiu nuo to, kad aš, mano nuomone, taip pat turiu tam tikrų teisių į Erhartą. O gal tu manai, kad ne?

FRU BORKMAN (*žvelgdama į šalį*). Ką tu! Jis tiek tau kainavo, kad...

ELA RENTHEIM. O, aš visai ne todėl, Gunhilda. Tik todėl, kad jį myliu...

FRU BORKMAN (*su kandžia šypsena*). M a n o sūnų? Ir tu gali? Tu? Nieko nepaisydama?

ELA RENTHEIM. Galiu. Nieko nepaisydama. Ir myliu. Myliu Erhartą taip, kaip tik galiu mylėti žmogų... dabar... turėdama tiek metų.

FRU BORKMAN. Na, taip, taip! Galbūt. Tačiau...

ELA RENTHEIM. Todėl aš taip ir jaudinuosi, kai matau, kad jam gresia pavojus.

FRU BORKMAN. Pavojus! Erhartui! Tai k a s gi jam gresia? Arba — iš kieno pusės?

ELA RENTHEIM. Pirmiausia — turbūt iš t a v o pusės... tam tikra prasme...

FRU BORKMAN (*pasipiktinusi*). Iš mano!

ELA RENTHEIM. O paskui iš tos fru Vilton... jos aš taip pat prisibijau.

FRU BORKMAN (*valandėlę į ją žiūri, netekusi žado*). Ir tu gali šitaip galvoti apie Erhartą! Apie mano sūnų! Kai jam skirta tokia didi misija!

ELA RENTHEIM (*atsainiai*). Ak, kokia ten misija!..

FRU BORKMAN (*užsiplieskusi*). Ir tu drįsti apie tai kalbėti su tokia panieka!

ELA RENTHEIM. Negi tu manai, kad toks vaikinys, kaip Erhartas,— sveikas, linksmas, jaunų metų — ims ir aukosis... dėl kažkokios „misijos“!

FRU BORKMAN (*tvirtai*). Taip! Erhartas šitaip ir daro! Aš gerai žinau!

ELA RENTHEIM (*purto galvą*). Tu ir nežinai, ir netiki tuo, Gunhilda.

FRU BORKMAN. Aš netikiu?!

ELA RENTHEIM. Visa tai — tik tavo svajonės. Jei nė jų neturėtum, nebūtų už ko nusitverti, o tada — tu pati jauti — tau teliktų viena: neviltis.

FRU BORKMAN. Taip, tik neviltis. (*Karštai*) O šito, Ela, tu labiausiai turbūt ir norėtum!

ELA RENTHEIM (*aukštai iškėlusi galvą*). Teisybė, jau geriau šitaip... jei tu gali išsigelbėti nuo nevilties, tik pražudžiusi Erharto gyvenimą.

FRU BORKMAN (*grasinamai*). Tu nori atsistoti tarp mūsų! Tarp motinos ir sūnaus! Tu!

ELA RENTHEIM. Aš noriu jį išvaduoti iš tavo valdžios... iš tavo priespaudos, tavo jungo!

FRU BORKMAN (*triumfuodama*). Tau jau nebepavyks! Jis buvo tavo pinklėse... iki penkiolikos metų. Bet paskui aš sugebėjau jį atsikariauti!

ELA RENTHEIM. Tai aš jį vėl atsikariausiu iš tavęs! (*Švokšdama, beveik pašnibždomis*) Tarp mudviejų kartą jau virė žūtbutinė kova dėl vieno žmogaus, Gunhilda!

FRU BORKMAN (*žiūrėdama į ją iš aukšto*). Ir aš nugalėjau!

ELA RENTHEIM (*niekinamai šypsodamasi*). Tau vis dar rodosi, kad ta pergale tu ką nors laimėjai?

FRU BORKMAN (*niūriai*). Ne... Deja, tavo teisybė... baisi teisybė.

ELA RENTHEIM. Nieko tu nelaimėsi ir ši kartą.

FRU BORKMAN. Argi ne laimėjimas — išsaugoti motinos įtaką Erhartui?!

ELA RENTHEIM. Ne. Nes tu sieki jį vien valdyti,

FRU BORKMAN. O tu?

ELA RENTHEIM (*šiltai*). Man reikia jo prieraišumo, jo mylinčios širdies... jo sielos..

FRU BORKMAN (*įsikarščiausiai*). Daugiau tu šito niekada kaip gyva nepasieksil

ELA RENTHEIM (*žiūrėdama į jį į akis*). Tu jau turbūt pasirūpinai t u o?

FRU BORKMAN (*šypsodamasi*). Taip, aš tikrai pasistengiau tai padaryti. O tu neįžiūrėjai to jo laiškuose?

ELA RENTHEIM (*lėtai linguodama galvą*). Taip, į pabaigą visuose jo laiškuose buvai vien tu.

FRU BORKMAN (*kandžiai*). Aš neleidau niekais tų aštuonerių metų... kai jis vėl buvo man po akių.

ELA RENTHEIM (*susitvardžiusi*). Tai ką gi tu prikalbėjai Erhartui apie mane? Ar gali bent prisipažinti?

FRU BORKMAN. Mielai.

ELA RENTHEIM. Tai prisipažink!

FRU BORKMAN. Aš jam kalbėjau tiktai teisybę.

ELA RENTHEIM. Na?

FRU BORKMAN. Aš nuolatos kalčiau Erhartui: tegu jis neužmiršta, jog vien tau mes turime būti dėkingi, kad galime išsilaikyti taip, kaip dabar, kad apskritai dar galime gyventi!

ELA RENTHEIM. Tik tiek!

FRU BORKMAN. O, toks priminimas labai skaudus. Žinau iš savo patyrimo.

ELA RENTHEIM. Bet iš tiesų pasakei Erhartui ne daug ką nauja.

FRU BORKMAN. Kai jis sugrįžo iš tavęs pas mane, tai vaizdavosi, kad tu viską darei iš geros širdies. (*Piktai džiūgaudama, žiūri į seserį*) Dabar jis taip nebema-no, Ela.

ELA RENTHEIM. O kaip jis dabar mano?

FRU BORKMAN. Taip, kaip iš tikrųjų yra. Aš jį paklausiau, kodėl, jo manymu, teta Ela niekada neatvažiuoja mūsų aplankyti...

ELA RENTHEIM (*nutraukia*). Jis jau seniai žinojo kodėl!

FRU BORKMAN. O dabar žino geriau. Tu įkalei jam į galvą, jog tausoji mane... ir jį... tą, kurs vaikščioja ten, viršuje...

ELA RENTHEIM. Taip ir buvo.

FRU BORKMAN. Dabar Erhartas nebetiki tuo nė per aguonos grūdą.

ELA RENTHEIM. Tai ką tu jam įteigei?

FRU BORKMAN. Teisybę: kad tu gėdijiesi mūsų... niekini mus. Argi ne taip? Argi tu kadaise neketinai visai atimti iš manęs sūnaus? Pagalvok gerai! Tikriausiai prisimeni!

ELA RENTHEIM (*išsisukinėdama*). Tai buvo tuo sunkiausiu metu... per patį skandalą... kai bylą nagrinėjo teismas... Dabar aš apie tai nebegalvoju.

FRU BORKMAN. Jei ir galvotum, būtų tuščias darbas. Kas gi tada... liktų iš jo misijos! Ne, ačiū! Erhartui reikalinga aš, o ne tu. Dabar jis t a u yra kaip miręs! Ir tu jam!

ELA RENTHEIM (*šaltai, ryžtingai*). Pažiūrėsim. Dabar aš pasiliksiu čia.

FRU BORKMAN (*įsmeigia į ją akis*). Čia, šiame dvare?

ELA RENTHEIM. Taip.

FRU BORKMAN. Čia... su mumis? Visą naktį?

ELA RENTHEIM. Ligi mano dienų galo, jeigu reikės.

FRU BORKMAN (*susitvardžiusi*). Ką gi, dvaras juk tavo, Ela.

ELA RENTHEIM. Ak, liaukis!..

FRU BORKMAN. Čia viskas tavo. Krėslas, kur aš sėdžiu,— tavo. Lova, kurioje vartausi nemigos naktimis,— tavo. Ir tavo duoną valgom.

ELA RENTHEIM. Kitos išeities nėra. Borkmanas negali turėti nuosavybės. Ji tučtuojau būtų buvusi atimta.

FRU BORKMAN. Žinau, žinau. Mums belieka susitaikyti su mintimi, kad gyvenam vien iš tavo malonės ir gailestingumo.

ELA RENTHEIM (*šaltai*). Aš negaliu tau uždrausti šitaip žiūrėti, Gunhilda.

FRU BORKMAN. Žinoma, negali... Tai kada liepsi mums išsikraustyti iš čia?

ELA RENTHEIM (*žiūrėdama į ją*). Išsikraustyti?

FRU BORKMAN (*suirzusi*). Negi tu manai, kad aš liksiu po vienu stogu su tavim!.. Ne, jau verčiau į prieglaudą, verčiau į gatvę!

ELA RENTHEIM. Gerai. Tada atiduok man Erhartą...

FRU BORKMAN. Erhartą! Savo sūnų! Savo kūdikį!

ELA RENTHEIM. Taip. Tada aš tučtuojau išvažiuoju atgal.

FRU BORKMAN (*kiek pagalvojusi, tvirtai*). Tegu Erhartas pats sprendžia, katrą iš mudviejų pasirinkti.

ELA RENTHEIM (*nepasitikėdama žiūri į ją*). Pats sprendžia? Ir tau užteks d r a s o s, Gunhilda?

FRU BORKMAN (*šiurkščiai juokiasi*). Ar užteks man d r a s o s! Pasiūlyti savo sūnui pasirinkti: arba motina, arba tu! Žinoma, užteks!

ELA RENTHEIM (*klausosi*). Kažkas eina. Atrodo, kad girdžiu...

FRU BORKMAN. Tai tikriausiai Erhartas...

Stalga pasigirsta garsus beldimas, ir, nelaukusi kvietimo, drąsiai atlapojusi duris, įeina f r u V i l t o n išelginiiais drabužiais, su apsiaustu. Iš paskos seka sumišusi

k a m b a r i n ė, nesuskubusi įspėti apie viešnios atėjimą. Durys lieka praviros. Fru Vilton — nepaprastai graži, sveikata trykštanti kokių trisdešimt metų moteris; putlios rausvos besišypsančios lūpos, spindinčios akys, tankūs tamsūs plaukai

FRU VILTON. Labas vakaras, brangioji fru Borkman!

FRU BORKMAN (*sausokai*). Labas vakaras, fru Vilton! (*Kambarinei, rodydama į verandą*) Paimkite iš ten lempą ir uždekite.

K a m b a r i n ė, paėmusi lempą, išeina

FRU VILTON (*pamačiusi Elą*). Ak, atleiskite! Jūs turite viešnią...

FRU BORKMAN. Čia mano sesuo... užsuko pravažiuodama.

Prieškambario durys plačiai atsidaro, įbėga Erhartas Borkmanas, linksmų, atvirų akių jaunuolis vos prasikalusiais ūsiukais; apsirengęs elegantiškai

ERHARTAS BORKMANAS (*spindėdamas iš džiaugsmo, dar tarpduryje*). Ką aš mataul Teta Ela atvažiuavo? (*Pribėgęs griebia ją už rankų*) Teta! Teta! Nejaugi? Tu čia!

ELA RENTHEIM (*apkabindama jo kaklą*). Erhartai! Mano mielas, brangus berniuk! Koks tu didelis išaugai! Kaip aš džiaugiuosi, kaip džiaugiuosi, susitikusi su tavim!

FRU BORKMAN (*griežtai*). Ką tai reiškia, Erhartai?.. Tu slėpeisi prieškambarįje?

FRU VILTON (*skubiai*). Erhartas... Borkmanas atėjo kartu su manim.

FRU BORKMAN (*pervėrusi jį akimis*). Štai kaip, Erhartai! Tai tu pirmiausia ne pas motiną skubi?

ERHARTAS. Man reikėjo užteiti pas fru Vilton... pa-
imti Fridos.

FRU BORKMAN. Tai ir toji freken Fuldal su jumis?

FRU VILTON. Taip, ji pasiliko priėškambary.

ERHARTAS (*kalba per duris*). Lipkite į viršų, Frida.

*Pauzė. Ela Rentheim stebi Erhartą. Jis atrodo sumišęs ir
nekantraująs. Jo veidas darosi įtemptas ir šaltokas.
K a m b a r i n ė įneša uždegtą lempą, pastato verandoje
ir išeina, uždarydama duris.*

FRU BORKMAN (*prisiverstinai mandagiai*). Na, fru
Vilton, jeigu jūs susiruošėte su mumis pavakaroti, tai...

FRU VILTON. Ne, ačiū, ačiū, brangioji fru Borkman.
Aš visai neketinu. Šiandien mes jau esam kitur pa-
kviesti. Pas advokatą Hinkelį.

FRU BORKMAN (*žiūri į ją*). Mes? Kas gi tie m e s?

FRU VILTON (*juokiasi*). Na, žinoma, iš tikrųjų — tik
aš. Bet visos damos mane taip prašė atsivesti ir studentą
Borkmaną... jeigu aš jį atsitiktinai pamatytčiau.

FRU BORKMAN. Kaip matau, šitaip ir išėjo.

FRU VILTON. Taip, laimingas sutapimas. Jis buvo
toks malonus ir užbėgo pas mane pakviesti Fridos.

FRU BORKMAN (*sausai*). O aš nė nežinojau, Erhar-
tai, kad tu pažįstamas su tų... Hinkelių šeima.

ERHARTAS (*apmaudžiai*). Teisybę sakant, aš jų nė
nepažįstu. (*Kiek nekantriai*) Man rodos, mama, tu ge-
riau žinai, ką aš pažįstu ir ko ne.

FRU VILTON. O! Su ta šeima nesunku užmegzti
pažintį! Tokie linksmi, svetingi žmonės. Pilni namai
jaunų moterų.

FRU BORKMAN (*pabrėždama*). Kiek aš pažįstu savo
sūnų, tokia draugija — ne jam, fru Vilton.

FRU VILTON. Viešpatie, brangioji fru Borkman, juk
jis taip pat jaunas.

FRU BORKMAN. Visa laimė. Kitaip — būtų blogai.

ERHARTAS (*vos slėpdamas nekantravimą*). Taip, taip, taip, mama!.. Aišku, aš neisiu šiandien pas tuos Hinkelius. Aš, žinoma, liksiu su tavimi ir teta Ela.

FRU BORKMAN. Aš taip ir maniau, mielasis Erhartai.

ELA RENTHEIM. Ne, Erhartai!.. Dėl manęs tai prašau nesivaržyti...

ERHARTAS. Oi, ką jūs, mieloji teta! Apie tai ir kalbos negali būti. (*Neryžtingai žiūri į fru Vilton*) Tik kaip čia dabar padarius? Ar bus patogų? Juk jūs mano vardu pažadėjote.

FRU VILTON (*linksmi*). Niekai! Koks čia nepatogumas? Įėjusi į jų šventiškai spindinčius salonus... vieną viena... tik pagalvokit!.. aš atsiprašysiu už jus.

ERHARDAS (*iš lėto*). Gerai, jeigu jūs manote, kad šitaip galima, tai...

FRU VILTON (*atsainiai linksmi*). O, aš tiek kartų... pati esu ir pažadėjusi, ir atsiprašinėjusi... Negi jūs galite palikti ką tik atvažiavusią savo tetą? Fui, Erhartai, argi taip elgiasi geri sūnūs?

FRU BORKMAN (*pasijutusi įskaudinta*). Sūnūs?

FRU VILTON. Na, a u g i n t i n i a i, fru Borkman.

FRU BORKMAN. Taigi, taip ir derėtų sakyti.

FRU VILTON. O mano manymu, gerai įmotei jauti dar didesnę dėkingumą, nei tikrai motinai.

FRU BORKMAN. Jūs iš savo patyrimo žinote?

FRU VILTON. O viešpatie, ne! Savo motiną labai mažai beprisimenu. Bet jei aš būčiau turėjusi tokią gerą įmotę, gal nebūčiau užaugusi tokia... tokia lengvapėdė, kaip kad žmonės mane yra apšaukę. (*Atsisukusi į Erhartą*) Tai būkit gerutis, likit su mamyte ir teta gerti arbatos, ponas studentė! (*Moterims*) Sudie, brangioji fru Borkman! Sudie, freken!

Moterys tylėdamos atsako į jos atsisveikinimą, o ji pasuka link durų

ERHARTAS (*eina paskui ją*). Gal palydėti jus truputį?..

FRU VILTON (*jau tarpduryje, mostu ją sustabdydama*). Nė žingsnio! Aš esu puikiai pripratusi eiti savo keliu viena. (*Sustojusi tarpduryje, pažvelgia į ją ir linkteli*) Bet perspėju jus dabar, ponas studente, saugokitės!

ERHARTAS. Ko gi man reikia saugotis?

FRU VILTON (*linksmi*). Ogi kai liksiu kelyje... vienu viena... tai imsiu ir užleisiu jus savo burtais.

ERHARTAS (*juokiasi*). Štai kaip! Jūs vėl apie tą patį.

FRU VILTON (*pusiau rimtai*). Taip, taip, saugokitės!.. Kai imsiu leisti į pakalnę, tai pasakysiu sau, visą valią sukaupsiu ir pasakysiu: studente Erhartai Borkmanai, pasiimkite savo skrybėlę!

FRU BORKMAN. Ir, jūs manote, jis pasiims?

FRU VILTON (*juokiasi*). O kaipgi! Vienu akimoku pagriebs. O paskui pasakysiu: malonėkite apsivilkti apsiaustą, Erhartai Borkmanai! Ir kaliošais apsiaukite! Žiūrėkit, nepamirškite kaliošų! Ir marš paskui mane! Klausykit, klausykit, klausykit!

ERHARTAS (*prisiverstinai linksmi*). Na jau, tik laukite!

FRU VILTON (*pakėlusį smilų*). Klausykit, klausykit!.. Labos nakties! (*Juokdamasi linkteli moterims ir išėjusi uždaro duris*)

FRU BORKMAN. Ar ji iš tikrųjų gali iškrėsti tokių pokštų?

ERHARTAS. Ką ten! Kaip tu gali taip manyti? Pažuokavo, ir tiek. (*Nutraukia mintį*) Na, užteks jau apie fru Vilton. (*Sodina Elą į krėslą prie krosnies ir valan-*

dėlę tylėdamas žiūri į ją) Ir kaip tu galėjai leistis į tokią tolimą kelionę, teta Ela! Ir dar žiemą!

ELA RENTHEIM. Galų gale reikalai prispyrė, Erhartai.

ERHARTAS. Taip? Kokie?

ELA RENTHEIM. Reikėjo čia pasitarti su gydytojais.

ERHARTAS. Na, tai labai gerai.

ELA RENTHEIM. Tau atrodo, kad tai labai gerai?

ERHARTAS. Kad tu pagaliau ryžaisi, norėjau pasakyti.

FRU BORKMAN (*sėdėdama ant kanapos, šaltai*). Tu sergi, Ela?

ELA RENTHEIM (*griežtai žiūrėdama į ją*). Juk tu žinai, kad aš sergu.

FRU BORKMAN. Žinau, kad tu silpnos sveikatos... nuo senų laikų.

ERHARTAS. Gyvendamas pas tave, aš dažnai sakydavau, kad tau reikia pasitarti su gydytojais.

ELA RENTHEIM. Aš per daug nepasitikiu nė vienu tenykščiu gydytoju. Be to, tada jaučiausi dar ne taip blogai.

ERHARTAS. O dabar negi blogiau jautiesi, teta?

ELA RENTHEIM. Taip, mano berniuk. Dabar blogiau.

ERHARTAS. Bet nieko pavojinga juk nėra?

ELA RENTHEIM. Nelygu kaip kas žiūri...

ERHARTAS (*gyvat*). Tai žinai ką, teta Ela? Tada tau negalima taip greitai išvažiuoti namo.

ELA RENTHEIM. Aš turbūt ir neišvažiuosiu.

ERHARTAS. Tau reikia pagyventi pas mus mieste. Čia tau geriausi gydytojai. Tik rinkis.

ELA RENTHEIM. Aš taip ir maniau, čia važiuodama.

ERHARTAS. Tik reikėtų pasieškoti geresnio buto... kokio jaukaus, tylaus pensionato.

ELA RENTHEIM. Šiandien aš apsistojau senajame, kur anksčiau gyvenau.

ERHARTAS. Na va, t e n a i tau bus jauku.

ELA RENTHEIM. Bet vis dėlto aš ten nepasiliksiu.

ERHARTAS. Ne? O kodėl?

ELA RENTHEIM. Atvažiavusi aš apsigalvojau.

ERHARTAS (*nustebęs*). Ką?.. Apsigalvojai?..

FRU BORKMAN (*mezga, nežiūrėdama į juos*). Tavo teta nusprendė gyventi čia, savo dvare, Erhartai.

ERHARTAS (*žiūri čia į vieną, čia į kitą*). Čia? Pas mus! Su mumis!.. Teisybė, teta?

ELA RENTHEIM. Taip, dabar aš jau apsisprendžiau.

FRU BORKMAN (*kaip ir pirma*). Juk viskas čia, kaip žinai, priklauso tavo tetai.

ELA RENTHEIM. Taigi aš pasilieku čia, Erhartai. Kol kas. Paskui pažiūrėsim. Apsigyvensiu atskirai. Valdytojo fligelyje...

ERHARTAS. Taip, taip. Ten visada tau pataisyti kambariai. (*Staiga, pagyvėjęs*) Bet po kelionės tu tikriausiai labai nuvargus, teta?

ELA RENTHEIM. Taip, žinoma, truputį nuvargusi.

ERHARTAS. Tai, man rodos, tau reikėtų anksčiau gulti.

ELA RENTHEIM (*šypsodamasi žiūri į jį*). Aš taip ir padarysiu.

ERHARTAS (*gyvai*). Juk mes galim išsikalbėti ir rytoj... arba kitą kartą. Apie viską, viską. Visi trys. Tu, mama ir aš. Ar šitaip nebūtų geriau, teta Ela?

FRU BORKMAN (*ūmai pakyla nuo kanapos*). Erhartai! Aš matau, tu nori mane paliktil

ERHARTAS (*krūptelėjęs*). Kaip tai palikti?

FRU BORKMAN. Tu nori išeiti... pas advokatą Hinkelį!

ERHARTAS (*nejučiomis*). Ak, štai kas! (*Susigriebęs*) Tai negi tu manai, kad geriau neduoti tetai Elai miego iki išnaktų? Juk ji serga, mama. Pagalvok!

FRU BORKMAN. Tave traukia Hinkeliai, Erhartai!

ERHARTAS (*nekantriai*). Bet, mama... iš tikrųjų man atrodo nepatogu nenueiti.. O tu ką pasakysi, teta?

ELA RENTHEIM. Geriausiai daryk taip, kaip pats galvoji, Erhartai.

FRU BORKMAN (*grasindama seseriai*). Tu nori jį atskirti nuo manęs!

ELA RENTHEIM (*atsistoja*). Ak, jei tik aš galėčiau. Gunhilda!

Viršuje skamba muzika

ERHARTAS (*gūždamasis lyg nuo skausmo*). Ne, aš neištversiu! (*Žvalgosi*) Kur mano skrybėlė? (*Elai*) Tu esi girdėjusi tą kūrinį, skambinamą ten, viršuje?

ELA RENTHEIM. Ne, koks čia kūrinys?

ERHARTAS. „Danse macabre“. „Mirties šokis“. Tu nežinai „Mirties šokio“, teta?

ELA RENTHEIM (*su sopulinga šypsena*). Dar ne, Erhartai.

ERHARTAS (*motinai*). Mama... aš prašau tave... maldauju... leisk man eiti!

FRU BORKMAN (*rūsčiai žiūri į jį*). Palikti motiną! Tu tikrai nori?

ERHARTAS. Aš sugrįšiu... galbūt rytoj!

FRU BORKMAN (*įsikařščiavusi, susijaudinusi*). Tu nori mane palikti! Tave traukia svetimai! Ir dar kas... kas! Ne, né pagalvoti nenoriu!

ERHARTAS. Ten dabar taip šviesu! Tiek žiburių! Tiek jaunų, linksmyų veidų! Ten muzika, mama!

FRU BORKMAN (*rodo į lubas*). Čia, viršuje, taip pat muzika, Erhartai.

ERHARTAS. Taip, šita muzika... kaip tik ir veja mane iš namų.

ELA RENTHEIM. Tu nesidžiaugi, kad tavo tėvas nors truputį prasiblaškęs?

ERHARTAS. Ne, džiaugiuosi, iš visos širdies. Kad tik manęs neverstų klausytis.

FRU BORKMAN (*įtaigiai*). Būk tvirtas, Erhartai! Laikykis, mano berniuk! Neužmiršk savo didžios misijos!

ERHARTAS. Ak mama, mesk tas frazes! Aš netinku į misionierius!.. Labos nakties, mieloji teta! Labos nakties, mama! (*Greitai išeina į prieškambarį*)

FRU BORKMAN (*po trumpos pauzės*). Matyt, kad netrukus tu jį vėl prisiviliosi, Ela.

ELA RENTHEIM. Ak, kad bent galėčiau turėti vilties!

FRU BORKMAN. Bet neilgai jį išlaikysi, paminėsi mano žodį!

ELA RENTHEIM. Tai ką, tu sukliudysi?

FRU BORKMAN. Aš arba anoji.

ELA RENTHEIM. Jau geriau anoji, negu tu.

FRU BORKMAN (*lėtai linguoja galvą*). Aš suprantu. Ir pasakysiu tą patį: geriau anoji, negu tu.

ELA RENTHEIM. Ir nesvarbu, kur jį galų gale tatai nuvestų...

FRU BORKMAN. Taip, beveik nesvarbu... aš pasakyčiau.

ELA RENTHEIM (*užsimesdama apsiaustą ant rankos*). Pirmą kartą mūsų amžiuje seserų dvynių nuomo-

nės sutampa... Labos nakties, Gunhilda. (*Išėina į prieš-*
kambarį)

Muzika skamba dar garsiau

FRU BORKMAN (*valandėlę stovi nejudėdama, pas-*
kui krūpteli, susigūžia ir nejučiomis šnibžda). Vėl ėmė
vilkas kaukti... sergąs vilkas. (*Valandėlę pastovėjusi,*
staiga krinta kniūpsčia ant kilimo, grąžo rankas ir des-
peratiškai šnibžda) Erhartai, Erhartai! Neišduok manęs!
Grįžk ir padėk savo motinai! Kitaip aš nebepakelsiu ši-
to gyvenimo!



ANTRASIS VEIKSMAS

Didelė, kadaisė paradinė svetainė Renheimų namuose. Sienos išmuštos senoviniais išblukusiais gobelenais su medžioklės scenomis, piemenimis ir piemenaitėmis. Kairėje pasienyje — pianinas, toliau — dvivėrės durys. Užpakalinės sienos kairiame kampe — slaptos durelės. Dešinėje pasienyje, ties viduriu, — didelis raižytas ąžuolinis rašomasis stalas, apkrautas knygomis ir popieriais. Prie tos pat sienos, arčiau, — sofa, stalas ir kėdės. Visi baldai griežto empiro stiliaus. Ant stalų dega lempos

Junas Gabrielis Borkmanas stovi prie pianino, susidėjęs už nugaros rankas, ir klausosi, kaip skambina Frida Fuldal, baigianti paskutinius „Danse macabre“ taktus. Borkmanas — vidutinio ūgio, tvirto sudėjimo vyras. Jam apie šešiasdešimt metų; ori laikysena, subtilus profilis, skvarbus žvilgsnis, garbanoti plaukai ir barzda gerokai pražilę. Apsivilkęs juodu, nelabai madingu kostiumu, pasirišęs baltą kaklaraištį. Frida Fuldal — daili, išblyškusi kokių penkiolikos metų mergaitė, šiek tiek nuvargusiu ir išlėmpusiu veidu. Vilki kuklia šviesia suknute. Muzika baigiasi. Tyla

BORKMANAS. Ar atspėsite, kur aš pirmą kartą esu girdėjęs panašius garsus?

FRIDA (*pažvelgusi į jį*). Ne, ponas Borkmanai.

BORKMANAS. Rūdos kasyklose.

FRIDA (*nustebusi*). Taip? Kasyklose?

BORKMANAS. Aš — kalnakasio sūnus, jūs turbūt žinote. O gal negirdėjote?

FRIDA. Ne, ponas Borkmanai.

BORKMANAS. Kalnakasio sūnus. Ir tėvas mane kartais pasiimdavo į kasyklas. Ten, gilumoje, dainuoja rūda.

FRIDA. Tikrai? Dainuoja?

BORKMANAS (*linkteli*). Kai išsilaisvina. Išlaisvina ją kūjo smūgiai. Kaip vidunakčio varpai skamba jų dūžiai ir išlaisvina. Ir tuomet rūda dainuoja... iš džiaugsmo... savaip dainuoja.

FRIDA. O kodėl taip yra, ponas Borkmanai?

BORKMANAS. Ji veržiasi į dienos šviesą, tarnauti žmonėms. (*Vaikšto po svetainę, susidėjęs rankas už nugaros*)

FRIDA (*sėdi ir valandėlę laukia, paskui žvilgteli į savo laikrodį ir atsistoja.*) Atleiskite, ponas Borkmanai, labai gaila, bet man, rodos, jau metas.

BORKMANAS (*sustoja prieš ją*). Jūs ruošiatės išeiti?

FRIDA (*dėdama natas į aplanką*). Taip, jau metas. (*Aiškiai sutrikusi*) Šį vakarą aš pakviesta į vienus namus.

BORKMANAS. Ten bus svečių?

FRIDA. Taip.

BORKMANAS. Ir savo skambinimu skaidrinsit jiems nuotaiką?

FRIDA (*prikandusi lūpą*). Ne... aš pakviesta skambinti šokiams.

BORKMANAS. Tik šokiams?

FRIDA. Taip. Po vakarienės bus šokiai.

BORKMANAS (*stovi ir žiūri į ją*). Ir jūs mielai skambinate šokiams? Svetimuos namuos?

FRIDA (*apsivilkdama apsiaustą*). Taip, kai pakviečia... Vis dėlto šioks toks uždarbis.

BORKMANAS (*smalsiai*). Jūs apie tai daugiausia ir galvojate, skambindama šokiams?

FRIDA. Ne, aš dažniausiai galvoju, kaip sunku, kad pati negaliu dalyvauti šokiuose.

BORKMANAS (*linguoja galvą*). Tatai aš ir norėjau sužinoti. (*Nervingai vaikšto*) Taip, taip, taip... sunkiausia tada, kai p a t s negali dalyvauti... (*Sustoja*) Bet vis dėlto vienas dalykas jums atperka tą skriaudą, Frida.

FRIDA (*klausiamai žiūri į jį*). Koks, ponas Borkmanai?

BORKMANAS. Kad jūs nepalyginamai muzikalesnė už visus tuos šokėjus.

FRIDA (*nepatikliai šypsodamasi*). O, tai dar toli gražu nėra tikras dalykas.

BORKMANAS (*perspėjamai pakelia smilių*). Nedarykite niekada tokios kvailystės — nereikia abejoti savo jėgomis!

FRIDA. Kas iš to, jeigu apie jas niekas nežino?

BORKMANAS. Svarbu, kad pati žinote, ir užtenka... O kur jūs pakviesta skambinti šiandien?

FRIDA. Pas advokatą Hinkelį.

BORKMANAS (*greitai įsmeigia į ją smalsų žvilgsnį*). Pas Hinkelį?

FRIDA. Taip.

BORKMANAS (*sarkastiškai šypsosi*). Ir tą poną lanko svečiai? J i s dar gali prisitraukti žmonių?

FRIDA. Taip, fru Vilton sako, kad ten jų prisirenka tiesiog pulkai.

BORKMANAS (*karščiuojasi*). Bet kokie tie žmonės? Jūs galite pasakyti?

FRIDA (*nedrąsiai*). Ne, aš tikrai nežinau. Ak, tiesa, girdėjau, kad ir studentas Borkmanas šiandien ketino būti.

BORKMANAS (*pritrenktas*). Erhartas! Mano sūnus? FRIDA. Jis bus ten.

BORKMANAS. Iš kur jūs žinote?

FRIDA. Jis pats sakė. Prieš kokią valandą.

BORKMANAS. Argi šiandien jis yra čia?

FRIDA. Taip, jis visą popietę sėdėjo pas fru Vilton.

BORKMANAS (*smalsiai*). O nežinote, ar čia jis buvo atėjęs? Tai yra — pas ką nors ten, apačioje?

FRIDA. Taip, jis buvo užėjęs pas fru Borkman.

BORKMANAS (*su kartėliu*). A! Aš taip ir maniau.

FRIDA. Ten, rodos, buvo dar kažkokia svetima moteris.

BORKMANAS. Štai kaip? Na ką gi! Fru Borkman, žinoma, kartais lanko svečiai.

FRIDA. Ar pasakyti studentui Borkmanui, jeigu jį pamatysiu, kad užeitų ir pas j u s?

BORKMANAS (*griežtai*). Nieko nereikia sakyti! Jokiu būdu! Jei žmonės norės mane pamatyti — jie ir patys ateis. Aš nieko nekviečiu.

FRIDA. Gerai, gerai... Aš nieko nesakysiu... Labanakt, ponas Borkmanai.

BORKMANAS (*tebevaikščiodamas, burbteli pro dantis*). Labanakt.

FRIDA. Gal galima išeiti įviiiais laiptais? Ten arčiau.

BORKMANAS (*tuo pačiu tonu*). Ak, eikit, eikit, kur tik norit. Sudie!

FRIDA. Labanakt, ponas Borkmanai. (*Išeina pro slaptas dureles užpakalinėje sienoje, kairėje*)

Borkmanas susimąstęs prieina prie pianino, nori jį uždaryti, bet, matyt, apsigalvoja, pasidairo ir pradeda be atvangos vaikščioti iš vieno kampo į kitą — nuo pianino į priešingą kampą užpakaliniam plane, dešinėje. Pagaliau sustoja prie rašomojo stalo, klausosi, žiūrėdamas į dvivėres duris, greitai palma nuo stalo nedidelį veidroді, pasižiūri į jį, pasitaiso kaklaraištį. Beldimas į dvivėres duris. Borkmanas greitai žvilgteli į ten, bet tyli. Netrukus beldimas pasikartoja jau smarkiau

BORKMANAS (pasirėmęs kaire ranka į rašomąjį stalą, dešinę užsikišęs už atlapo). Prašom!

Pro duris atsargiai įžengia V i l h e l m a s F u l d a l a s, susikūprinęs, suvargęs, senyvas ramių melsvų akių žmogus ilgais žilais plaukais, krintančiais ant surduto apikaklės. Po pažastimi pasispaudęs aplanką, rankoje — tetrinė skrybėlė, ant nosies — dideli, raginiai rėmais akiniai, kuriuos įeidamas pasikelia ant kaktos

(Pamatęs ateivį, keičia pozą, dabar jo veide — ir nusi-vylimas, ir pasitenkinimas) A, štai kas čia.

FULDALAS. Labas vakaras, Junai Gabrieli. Taip, tai aš...

BORKMANAS (griežtai žiūrėdamas į jį). Lyg ir vė-loka būtų.

FULDALAS. Kelias ne toks jau trumpas. Ypač ei-nant pėsčiomis.

BORKMANAS. Kodėl gi tu visada vaikštai pės-čia s, Vilhelmai? Juk netoliese yra arklinis tramvajus.

FULDALAS. Pėsčiam sveikiau. Ir dešimt erių tiks kišenėje... A, neseniai čia buvo Frida, skambino?

BORKMANAS. Ką tik išėjo. Jūs nesusitikote lauke?

FULDALAS. Ne. Aš jau seniai jos nė akyse nesu matęs. Nuo to laiko, kai ji persikraustė pas tą fru Vilton.

BORKMANAS (*sėdasi ant sofos ir mostu rodo Fuldalui kėdę*). Ką gi, prisėsk ir tu, Vilhelmai.

FULDALAS (*atsisėda ant kėdės kraštelio*). Ačiū. (*Nusimineš žiūri į Borkmaną*) Ak, nepatikėsi, koks aš vienišas jaučiuosi, kai Frida išsikraustė!

BORKMANAS. Na, ką ten! Tu ir be jos turi užtekstinai vaikų.

FULDALAS. Teisybė, visą penketą. Bet viena Frida... šiek tiek mane dar suprato. (*Liūdnai linguoja galvą*) Kiti visiškai nesupranta.

BORKMANAS (*niūriai žvelgdamas į priekį ir pirštais barbendamas į stalą*). Taip, taip! Lyg koks prakeikimas kybo virš mūsų, pavienių išrinktųjų. Masė, minia, visos tos vidutinybės — jie mūsų nesupranta, Vilhelmai.

FULDALAS (*nuolankiai*). Ir tuščia jų, tegu nesupranta. Apsišarvavus kantrybe, galima šiaip taip laikytis. (*Ašaringu balsu*) O būna dar blogiau.

BORKMANAS (*karštai*). Blogiau jau nebegali būti!

FULDALAS. Deja, gali, Junai Gabrieli. Štai aš ką tik turėjau namie sceną... prieš eidamas čia.

BORKMANAS. Tikrai? Dėl ko?

FULDALAS (*kūkčiodamas*). Jie... niekina mane!

BORKMANAS (*pašoka*). Niekina!..

FULDALAS (*nusibraukęs ašaras*). Aš jau seniai tai pastebėjau. O šiandien jie viską atvirai išdėjo.

BORKMANAS (*patylėjęs*). Matyt, blogą žmoną išsirinkai.

FULDALAS. Tai kad aš beveik jokio pasirinkimo neturėjau. O vesti gi kiekvienas nori, kai ateina me-

tas. Tuomet buvau nusigyvenęs... paniekintas, pri-
blokštas...

BORKMANAS (*įtūžęs pašoka*). Čia man kaltinimas?
Priekaištas!..

FULDALAS (*išsigandęs*). Ką tu, dėl dievo, Junai
Gabrieli!..

BORKMANAS. Žinoma, dabar tu turi galvoje tą
banko katastrofą!..

FULDALAS (*ramina*). Juk aš tave dėl to nekal-
tinu. Gink dieve!

BORKMANAS (*sėdasi niurzgėdamas*). Bent tiek jau
gerai.

FULDALAS. Tik tu nepagalvok, kad aš skundžiuosi
žmona. Teisybė, ji, vargšėlė, nelabai išprususi. Na, vis
dėlto ji... ji dar pusė bėdos. Bet vaikai...

BORKMANAS. Aš taip ir maniau.

FULDALAS. Vaikai, tie... labiau prasilavinę. Tai ir
iš gyvenimo jie daugiau reikalauja.

BORKMANAS (*su užuojauta žiūri į jį*). Ir todėl tie
pienburniai tave niekina, Vilhelmai?

FULDALAS (*gūžtelėjęs pečiais*). Matai, aš nepada-
riau karjeros. Reikia prisipažinti...

BORKMANAS (*pasislinkęs arčiau ir dėdamas ranką
jam ant peties*). Argi jie nežino, kad jaunystėje tu pa-
rašei tragediją?

FULDALAS. Aišku, žino. Tik, matyt, nelabai ver-
tina.

BORKMANAS. Vadinasi, jie nedaug teismano. Ta-
vo tragedija gera. Aš tvirtai įsitikinęs.

FULDALAS (*nušvitusiu veidu*). Juk iš tiesų, Junai
Gabrieli, joje yra šis tas gera? Viešpatiel! Kad tik man
pavyktų kur nors ją išsiūlyti!.. (*Skubomis atriša aplanką
ir pradeda vartyti rankraštį*) Palauk! Aš tau parodysiu
kai kurias pataisas...

BORKMANAS. Tu ją atsinešei?

FULDALAS. Taip, eidamas pasiėmiau. Jau taip seniai tu ją girdėjai. Ir pagalvojau: gal pataisysiu tau nuotaiką, perskaitęs vieną kitą veiksmažodį...

BORKMANAS (*atsistoja*). Ne, ne, verčiau palikim kitam kartui.

FULDALAS. Kaip nori, kaip nori.

Borkmanas vaikšto po svetainę. Fuldalas vėl suriša ap-lanką

BORKMANAS (*sustoja prieš jį*). Teisybę sakei, tu nepadarei karjeros. Bet aš tau, Vilhelmai, pažadu: kai išmuš mano valanda ir sulauksiu satisfakcijos, tai...

FULDALAS (*nori atsistoti*). Ačiū!..

BORKMANAS (*rodydamas mostu*). Sėdėk, sėdėk! (*Vis karščiau*) Kai išmuš mano satisfakcijos valanda... Kai jie supras, kad be manęs neišsivers... Kai ateis vačia, į šią svetainę... ir pradės nuolankiai mane maldauti vėl paimt į rankas banko... naujo banko vairą... Jie įkurti jį sugebėjo, o susitvarkyti — nevalioja... (*Vėl sustojęs prie rašomojo stalo tokia pat poza, kaip prieš Fuldalui ateinant, muša sau į krūtinę*) Va t a d a aš ir priremsiu juos! Ir per visą kraštą nuplauks žinia, kokias sąlygas iškėlė Junas Gabrielis Borkmanas... (*Staiga sustojęs, įsmeigia žvilgsnį į Fuldalą*) O tu lyg ir abejoji? Tu gal netiki, kad jie ateis? Kad jie t u r i, t u r i, t u r i kada nors pas mane ateiti? Netiki?

FULDALAS. Tikiu, tikiu. Kaip netikėsi, Junai Gabrielii!

BORKMANAS (*vėl sėsdamas ant sofos*). Aš tvirtai tikiu. Žinau, tikrai žinau, kad jie ateis... Jei netikėčiau, seniai būčiau paleidęs kulką sau į kaktą.

FULDALAS (*išsigandęs*). Ką tu! Gink dievel!..

BORKMANAS (*išdidžiai pakėlęs galvą*). Bet jie ateis! Dar ateis! Pamatysi! Gali pasirodyti kiekvieną dieną, kiekvieną valandą. Ir tu matai, aš visada laukiu... ir pasirengęs juos priimti.

FULDALAS (*atsidusęs*). Kad tik greičiau jie ateitų.

BORKMANAS (*nerimastingai*). Taip, taip. Laikas slenka. Metai bėga. Gyvenimas... O ne, nedrįstu pagalvoti! (*Žiūri į Fuldalą*) Žinai, kaip aš kartais jaučiuosi?

FULDALAS. Na?

BORKMANAS. Kaip koks Napoleonas, suluošintas pačiose pirmosiose kautynėse.

FULDALAS (*dėdamas ranką ant aplanko*). Šita savijauta ir man pažįstama.

BORKMANAS. Na taip, tik... mažesniu mastu.

FULDALAS (*santūriai*). Mano mažytis kūrybinis pasaulėlis man turi didžiulę reikšmę, Junai Gabrieli.

BORKMANAS (*karštai*). Taip, bet aš, aš galėjau sukurti milijonus!.. Aš norėjau paimti į savo rankas visus kasyklų reikalus!.. Vis nauji ir nauji rūdynai. Kriokliai! Akmenų skaldyklos! Prekybiniai ryšiai, jūrų ir sausumos, su visu pasauliu! Viską, viską būčiau sukūręs aš vienas!

FULDALAS. Žinau, žinau. Tavęs niekas nebūtų sustabdęs.

BORKMANAS (*gniauzdamas rankas*). O va tūnau dabar čia lyg tas pašautas kurtinys ir stebiu, kaip kiti mane pralenkia, plėšia man iš panosės grobį po grobio.

FULDALAS. Ir man o tokia pat dalia.

BORKMANAS (*nesiklausydamas*). Tik pamanyk! Aš buvau beveik visai prie tikslo. Jei būtų davę man dar bent savaitę! Visi indėliai būtų buvę gražinti... Visi vertybiniai popieriai, kuriuos aš drąsia ranka čiupau, vėl būtų grįžę į savo vietą. Jau buvau kone suorgani-

zavęs didžiules, neregėtas akcines bendroves. Niekas nebūtų praradęs nė skatiko...

FULDALAS. Ak, kaip gaila... Tu buvai taip arti tikslo...

BORKMANAS (*tramdydamas įsiūtį*). Bet tada mane ir parbloškė išdavystė! Kaip tik tomis dienomis, kai viskas turėjo išsispręsti! (*Žiūri į jį*) Žinai, koks visų didžiausias, mano manymu, žmogaus nusikaltimas?

FULDALAS. Nežinau. Koks?

BORKMANAS. Ne žmogžudystė, ne vagystė, ne plėšikavimas. Netgi ne melaginga priesaika. Tokiais atvejais dažniausiai susiduri su nekenčiamais arba su pašaliniais, visai tau svetimais žmonėmis.

FULDALAS. Tai koks visų šlykščiausias nusikaltimas, Junai Gabrieli?..

BORKMANAS (*pabrėždamas*). Visų šlykščiausias — piktnaudžiavimas draugo pasitikėjimu.

FULDALAS (*abejodamas*). Bet klausyk...

BORKMANAS (*karščiudamasis*). Ką tu nori pasakyti?.. Aš jau matau — ką, iš tavo veido matau. Bet su tuo čia nereikia sieti. Indėlininkai būtų atgavę viską. Iki paskutinio varioko!.. Ne, visų šlykščiausias žmogaus nusikaltimas — tai piktnaudžiavimas draugo laisvais... išgarsinimas viešumoje tokių dalykų, kurie buvo pasakyti akis į akį, pakuždėti nusivedus į tuščią, tamsų, aklinai užsklęstą kambarį. Žmogus, kuris griebiasi tokių priemonių, nuodyte apsinuodijęs, tiesiog persiėmęs niekšiškiausia morale. Štai tokį draugą aš turėjau... Jis mane ir pražudė.

FULDALAS. Jau nutuokiu, ką tu turi galvoje.

BORKMANAS. Nebuvo mano širdyje kertelės, kurios jam nebūčiau atvėręs. O kai išmušė valanda, jis atsuko į mane tą ginklą, kurį pats buvau įdavęs jam į rankas.

FULDALAS. Aš niekada negalėjau suprasti, kodėl jis iš tikrųjų... Žinoma, visko tada žmonės prišnekėjo...

BORKMANAS. Ką šnekėjo? Sakyk. Juk aš ligi šiol nieko nežinau. Mane tučtuojau... izoliavo. Tai ką tada žmonės šnekėjo, Vilhelmai?

FULDALAS. Sako, tu buvai numatytas į ministrus.

BORKMANAS. Man siūlė, bet aš atsisakiau.

FULDALAS. Vadinas, tu jam nestovėjai skersai kelio?

BORKMANAS. Ne. Jis ne todėl mane išdavė.

FULDALAS. Tada tikrai nesuprantu...

BORKMANAS. Kaip tau turbūt galiu pasakyti, Vilhelmai.

FULDALAS. Na?

BORKMANAS. Matai... čia tam tikru mastu įpainiotos moterys.

FULDALAS. Moterys? Bet, Junai Gabrieli...

BORKMANAS (*nutraukia jį*). Taip, taip, taip! Neminėsime tų senų, kvailų istorijų... O į ministrus neiškilau nei aš, nei jis.

FULDALAS. Bet jis aukštai įkopė.

BORKMANAS. O aš kritau.

FULDALAS. Ak, kokia tragedija...

BORKMANAS (*linkčiodamas galvą*). Kai gerai pagalvoji, tai beveik tokia pat, kaip ir taviškė.

FULDALAS (*naiviai, atvirai*). Taip, maždaug.

BORKMANAS (*šaipydamasis*). O antra vertus, tai tikrai savotiška komedija.

FULDALAS. Komedija? Visa tai komedija?

BORKMANAS. Taip. Bent jau... dabar taip atrodo. Tu tik paklausyk...

FULDALAS. Na, na?

BORKMANAS. Juk šiandien tu nesutikai Fridos?

FULDALAS. Ne.

BORKMANAS. Tai va, kol mes abu sėdim čia, ji sėdi ir skambina šokiems pas tą žmogystą, kuri mane išdavė ir sužlugdė.

FULDALAS. Aš nė iš tolo apie tai nepagalvojau!

BORKMANAS. Taip, ji čia susirinko savo natas ir nuėjo ten, į ponų namus.

FULDALAS (*Ilg atsiprašinėdamas*). Taip, taip, vargšėlė...

BORKMANAS. O atspėk, kam ji ten skambina... tarp kitų?

FULDALAS. Kam?

BORKMANAS. Mano sūnui.

FULDALAS. Ką?

BORKMANAS. Taip, taip. Gražu, ar ne, Vilhelmai? Šiandien mano sūnus tenai šoka. Na, ką aš sakiau: ar tai ne komedija?

FULDALAS. Tai jis turbūt nieko nežino.

BORKMANAS. Ko nežino?

FULDALAS. Jis tikriausiai nežino, jog t a s... šitas... na...

BORKMANAS. Tu sakyk jo vardą, nesidrovėk. Dabar nieko, aš jau ištersiu.

FULDALAS. Aš esu tikras, kad tavo sūnus nežino visų aplinkybių, Junai Gabrieli.

BORKMANAS (*sėdi niūrus, barbendamas pirštais į stalą*). Jis viską žino, kaip mane gyvą matai.

FULDALAS. Tai... kaipgi tu gali pakęsti, kad tavo sūnus svečiuotųsi tuos namuos?

BORKMANAS (*linguoja galva*). Mano sūnus turbūt į viską žiūri kitaip, negu aš. Galiu prisiekti, kad jis yra mano priešų pusėj! Gal jam, kaip ir jiems, atrodo, kad advokatas Hinkelis, mane išduodamas, tik atliko savo nelemtą pareigą.

FULDALAS. Bet, mielasis, kas galėjo tavo sūnui viską taip nušviesti?

BORKMANAS. Kas? Tu užmiršai, kas jį auklėjo? Iš pradžių teta... nuo šešerių septynerių metų, o paskui — motina!

FULDALAS. Aš manau, kad šį kartą tu be reikalo jas užsipuoli.

BORKMANAS (*užsiplieskęs*). Aš niekada be reikalo neužsipuolu žmonių! Sakau tau, jos abi jį kurstė prieš mane!

FULDALAS (*baikščiai*). Taip, taip, tada, žinoma, taip.

BORKMANAS (*įtūžęs*). O, tos moterys! Jos gadina ir komplikuoja mums gyvenimą! Maitoja mūsų likimą, visą mūsų triumfo kelią!

FULDALAS. Bet juk ne visos!

BORKMANAS. Ne visos? Tai parodyk man bent vieną šio to vertą!

FULDALAS. Taigi, kad aš... pažįstu tik nedaugelį, o tarp jų nėra nė vienos tokios.

BORKMANAS (*su panieka purkštelėjęs*). Kokia nauda, jeigu ir yra tokių moterų... o tu jų nepažįsti!

FULDALAS (*šiltai*). Ne, Junai Gabrieli, nauda vis dėlto yra. Koks džiaugsmas, kokia palaima žinoti, kad kažkur toli toli vis dėlto yra tikra moteris!

BORKMANAS (*nenustygdamas ant sofos*). Eik tu su savo poetiniais kliedesiais!

FULDALAS (*žiūri į jį, didžiai įžeistas*). Mano švenčiausią tikėjimą tu vadini poetiniais kliedesiais?

BORKMANAS (*šiurkščiai*). Taip, vadinu! Kaip tik dėl to tu ir neprasimušei. Jei mestum visus šituos kliedesius, tai gal aš ir padėčiau atsistoti tau ant kojų, prasiušti.

FULDALAS (*visas virte virdamas*). Ką jau tu padėsi!

BORKMANAS. Taip, taip, man tereikia vėl paimt į rankas valdžią.

FULDALAS. Šito turbūt negreitai sulauksi.

BORKMANAS (*užsiplieskęs*). Gal tu manai, kad niekad nesulauksiu? Atsakyk!

FULDALAS. Ką jau čia atsakysi!

BORKMANAS (*atsistoja ir kalba šaltu, išdidžiu balsu, rodydamas duris*). Tai tu man daugiau nereikalingas.

FULDALAS (*pakildamas*). Nereikalingas?..

BORKMANAS. Jei tu netiki, kad mano likimas apsi-vers aukštyn kojom...

FULDALAS. Juk aš negaliu tikėti tuo, kas prieštarauja sveikam protui!.. Žinoma, tau reikia satisfakcijos, bet...

BORKMANAS. Toliau, toliau!

FULDALAS. Aš, nors ir nebaigęs mokslo, vis dėlto kadaise šio to mokiausi...

BORKMANAS (*greitai*). Tau atrodo — tai neįmanoma?

FULDALAS. Ir pavyzdžių tokių nėra buvę.

BORKMANAS. Išrinktiesiems pavyzdžiai nereikalingi.

FULDALAS. Įstatymas tokių argumentų nepripažįsta.

BORKMANAS (*šiurkščiai ir ryžtingai*). Tu — ne poetas, Vilhelmai.

FULDALAS (*nejučiomis susiima rankas*). Tu visai rimtai sakai?

BORKMANAS (*išsisukinėdamas*). Mes tik veltui vienas kitą gaišiname. Geriau tu nebesilankyk čia.

FULDALAS. Tai tu nori, kad aš tave palikčiau?

BORKMANAS (*nežiūrėdamas į jį*). Tu man daugiau nereikalingas.

FULDALAS (*nuolankiai, pasiėmęs aplanką*). Taip, matyt, nereikalingas.

BORKMANAS. Vadinasi, tu man visą laiką melavai.

FULDALAS (*purto galvą*). Aš niekada nemelavau, Junai Gabrieli.

BORKMANAS. Argi tu nemelavai, nuolat palaikydamas mano viltį ir tvirtybę, pasitikėjimą savimi?

FULDALAS. Melo nebuvo, kol tu tikėjai mano pašaukimu. Kol tu tikėjai manim, aš tikėjau tavim.

BORKMANAS. Taip mes apgaudinėjome vienas kitą. O gal ir patys save... abudu.

FULDALAS. O gal tai iš tiesų ir yra draugystė, Junai Gabrieli?

BORKMANAS (*su gaižia pašaipą*). Taip, draugystė — tai apgaulė. Teisybę tu sakai. Aš visa tai ir anksčiau esu patyręs.

FULDALAS (*žiūri į jį*). Aš — ne poetas. Ir tu galėjai pasakyti man taip negailestingai.

BORKMANAS (*švelniau*). Na, šituos dalykus aš menkai išmanau.

FULDALAS. Turbūt išmanai geriau, negu pats galvoji.

BORKMANAS. Aš?

FULDALAS (*tyliai*). Taip, tu. Man ir pačiam, jei nori žinoti, kartais kildavo abejonių. Taip. Baisių abejonių... kad pražudžiau savo gyvenimą per kliedesius.

BORKMANAS. Jei tu pats savimi abejoji, prasti tavo reikalai.

FULDALAS. Užtat man ir buvo didelė paguoda ateiti čia pas tave paramos... Juk tu tikėjai. (*Ima savo skrybėlę*) Bet dabar tu man svetimas.

BORKMANAS. Ir tu man.

FULDALAS. Labos nakties, Junai Gabrieli.

BORKMANAS. Labos nakties, Vilhelmai.

Fulda la s išeina per kairiąsias duris. Borkmanas valandėlę stovi, įsmeigęs akis į uždarytas duris, paskui sujuda, lyg ketindamas susigražinti Fuldalą, bet apsigalvojęs pradeda vaikščioti po kambarį, susidėjęs rankas už nugaros. Paskui sustoja prie sofos ir užpučia lempą ant stalo. Svetainėje pasidaro prieblanda. Netrukus pasigirsta beldimas į slaptas galinės sienos dureles kairėje

(Krūpteli, atsigręžia ir garsiai klausia) Kas ten?

Niekas neatsako, bet beldimas pasikartoja

(Nejudėdamas iš vietos) Kas ten? Prašom!

Įeina Ela Rentheim su degančia žvake rankoje. Ji ta pačia juoda suknele, ant pečių užsimetusi apsiaustą

(Jis žiūri į ją, išpūtęs akis) Kas jūs tokia? Ko jums iš manęs reikia?

ELA RENTHEIM (uždariusi duris, eina artyn). Tai aš, Borkmanai. (Pastato žvakę ant pianino ir pati atsis-toja šalia)

BORKMANAS (stovi lyg perkūno trenktas, žiūri į ją, neatitraukdamas akių, ir šnibžda). Tai... tai Ela? Ela Rentheim?

ELA RENTHEIM. Taip... „T a v o“ Ela, kaip tu anksčiau mane vadindavai. Kadaise. Seniai seniai.

BORKMANAS (tuo pačiu tonu). Taip, tai tu, Ela... Dabar matau.

ELA RENTHEIM. Pažįsti?

BORKMANAS. Dabar jau pradedu...

ELA RENTHEIM. Metai mane žiauriai pakeitė, Borkmanai. Tiesa?

BORKMANAS (*prisiversdamas*). Taip, tu truputį pasikeitei. Iš pirmo žvilgsnio taip atrodo...

ELA RENTHEIM. Juodos garbanos man nebekrinta ant pečių... Tu mėgdavai jas vynioti sau ant pirštų.

BORKMANAS (*pagyvėjęs*). Taip, taip! Dabar matau, Ela! Tu pakeitei šukuoseną.

ELA RENTHEIM (*liūdnai šypsosi*). Iš tikrųjų. Tik šukuosena pasikeitė.

BORKMANAS (*nukreipdamas kalbą*). Aš ir nežinojau, kad tu mūsų padangėje.

ELA RENTHEIM. Aš ką tik atvažiavau.

BORKMANAS. Ko gi tu atvažiavai... dabar, žiemą?

ELA RENTHEIM. Tuoju sužinosi.

BORKMANAS. Tau ko nors reikia iš manęs?

ELA RENTHEIM. Ir iš tavęs. Bet jeigu jau kalbėsiu apie t a i, tada reikia pradėti iš tolo.

BORKMANAS. Tu turbūt pavargusi?

ELA RENTHEIM. Taip, pavargusi.

BORKMANAS. Tai gal prisėsi? Štai t e n, ant sofos.

ELA RENTHEIM. Ačiū. Man reikia prisėsti. (*Eina į dešinę ir atsisėda ant sofos priekinėje kertėje*)

Borkmanas lieka stovėti prie stalo, susidėjęs už nugaros rankas, ir žiūri į Elą. Trumpa pauzė

Labai seniai bebuvom susitikę akis į akį, Borkmanai.

BORKMANAS (*niūriai*). Labai seniai. Net prisimint baisu, kas skiria mus nuo to laiko!

ELA RENTHEIM. Ištisas žmogaus gyvenimas. Pražudytas gyvenimas.

BORKMANAS (*perverdamas ją žvilgsniu*). Pražudytas!

ELA RENTHEIM. Iš tikrųjų pražudytas. Mūsų abiejų gyvenimas.

BORKMANAS (*sausu, šaltu tonu*). Aš dar nelaikau savo gyvenimo pražudytu.

ELA RENTHEIM. Na, o mano gyvenimo?

BORKMANAS. Čia tu pati kalta, Ela.

ELA RENTHEIM (*krūpteli*). Ir šitaip kalbi tu!

BORKMANAS. Tu puikiausiai galėjai būti laiminga ir be manęs.

ELA RENTHEIM. Tu taip manai?

BORKMANAS. Jei tik pati būtum panorėjusi.

ELA RENTHEIM (*su kartėliu*). Taip, taip, žinau — kitas būtų paėmęs mane išskėstom rankom.

BORKMANAS. O tu atsisakei...

ELA RENTHEIM. Atsisakiau.

BORKMANAS. Ir ne kartą. Keliskart iš eilės. Atsisakinėjai metai po metų...

ELA RENTHEIM (*su panieka*). Metai po metų stūmiau šalin nuo savęs laimę? Taip?

BORKMANAS. Tu puikiausiai galėjai būti laiminga ir su juo. Ir aš tada būčiau buvęs išgelbėtas.

ELA RENTHEIM. Tu?..

BORKMANAS. Taip, tu būtum mane išgelbėjusi, Ela.

ELA RENTHEIM. Kodėl tu taip manai?

BORKMANAS. Jis buvo tikras, kad aš stoviu tarp jų... aš kaltas dėl tų... nuolatinių tavo atsisakinėjimų. Ir jis atkeršijo. Jam tai buvo lengva padaryti: savo rankose turėjo visus mano neatsargius, neišpasakytai atvirus laiškus. Ir jais pasinaudojo. Ir aš kritau... laikinai, žinoma. Matai, čia vis tavo kaltė, Ela!

ELA RENTHEIM. Ak, štai kaip, Borkmanai! Galų gale taip išeina, kad aš esu tau nusikaltusi, lieku skolinga?

BORKMANAS. Nelygu kaip žiūrėsi. Aš gerai žinau, kad tau turiu būti dėkingas. Per varžytynes tu paėmei

ši namą, visą dvarą. Atidavei namą naudotis vien tik man ir... savo seseriai. Priglobei Erhartą... juo rūpinais visokeriopai...

ELA RENTHEIM. Kol man leidote...

BORKMANAS. Kol tavo sesuo leido, taip. Aš niekada nesikišau į tuos namų reikalus... Taigi norėjau pasakyti, kad žinau, kiek esi padariusi gera man ir savo seseriai. Bet juk tu ir galimybių turėjai taip daryti, Ela. Ir nederėjo užmiršti, jog tas galimybės tau esu davęs aš.

ELA RENTHEIM (*pasipiktinusi*). Smarkiai klysti, Borkmanai! Aš vadovavau si vien meile ir karštu prisirišimu prie Erharto... ir tavęs!

BORKMANAS (*nutraukia*). Atleisk, brangioji, palikime jausmus ir kitus panašius dalykus. Noriu, žinoma, pasakyti tik tiek, kad aš daviau tau lėšų padaryti tai, ką esi padariusi.

ELA RENTHEIM (*su šypsena*). Hm... lėšų, lėšų...

BORKMANAS (*karštai*). Taip, lėšų! Prieš tą didįjį lemiamą mūšį, kai negalėjau gailėtis nei giminių, nei draugų, kai turėjau griebtis — ir griebiausi — man patikėtų milijonų, aš pagailėjau tavo turto, visą išsaugojau, nors galėjau paėmęs ir jį paleisti... kaip visus kitus!

ELA RENTHEIM (*šaltai ir ramiai*). Tikra teisybė, Borkmanai.

BORKMANAS. Taigi... kai aš buvau paimtas, visas tavo turtas liko nepaliestas banko seifuose.

ELA RENTHEIM (*žiūrėdama į jį*). Aš dažnai galvoju apie tai... Kodėl tu iš tikrųjų pasigailėjai mano turto? Ir tikrai mano?

BORKMANAS. Kodėl?

ELA RENTHEIM. Taip, kodėl? Pasakyk.

BORKMANAS (*šiurkščiai, su panieka*). Tu gal manai, kad aš norėjau pasilikti šį tą atsargai... jeigu ištiktų nesėkmė?

ELA RENTHEIM. O ne! Tuo metu vargu ar galėjo tokia mintis ateiti tau į galvą.

BORKMANAS. Niekada negalėjo! Aš buvau tvirtiausiai įsitikinęs pergale.

ELA RENTHEIM. Na, tai kodėl vis dėlto?..

BORKMANAS (*gūžteli pečiais*). Ak Ela, ne taip lengva atsiminti motyvus, kuriais vadovavaisi prieš kokia dvidešimt metų. Tik atsimenu: tyloje kurdamas savo grandiozinius planus, jaučiausi tartum koks orlaivio keleivis. Nemigos naktimis tartum pūčiau didžiulį balioną, užsimojęs perplaukti neištirtą, pilną pavojų pasaulio okeaną.

ELA RENTHEIM (*šypsodamasi*). Juk tu niekada neabejojai pergale.

BORKMANAS (*nekantriai*). Tokie jau žmonės, Ela. Jie abejoja ir tiki... tuo pačiu metu. (*Lyg pats sau*) Štai kodėl turbūt ir nenorėjau imti į balioną tavęs su tavo turtu.

ELA RENTHEIM (*įtemptai*). Na, tai kodėl? Pasakyk, kodėl?

BORKMANAS (*žvelgdamas į šalį*). Žmogus nelabai noriai į tokią kelionę ima tai, kas jam brangiausia.

ELA RENTHEIM. Tu p a s i ė m e i tai, kas buvo tau brangiausia. Visą savo ateitį... savo gyvenimą...

BORKMANAS. Gyvenimas ne visada pats brangiausias.

ELA RENTHEIM (*dusdama*). Tau taip atrodė tada?

BORKMANAS. Man taip atrodo dabar.

ELA RENTHEIM. Kad aš tau buvau visų brangiausia?

BORKMANAS. Išeina, jog taip...

ELA RENTHEIM. Bet juk tada tu jau seniai buvai manęs išsižadėjęs... ir vedęs... kitą!

BORKMANAS. Tave išsižadėjęs, sakai? Tu turi suprasti, kad buvo pagaliau aukštesni... arba kiti sumetimai... kurie mane privertė. Be jo pagalbos aš nebūčiau prasimušęs.

ELA RENTHEIM (*slopindama susijaudinimą*). Tai tu manęs išsižadėjai aukštesniais sumetimais?

BORKMANAS. Aš negalėjau išsiversti be jo pagalbos. O jis už savo pagalbą nustatė kainą — tave.

ELA RENTHEIM. Ir tu sutikai su ta kaina. Sumokėjai visą. Nesiderėdamas.

BORKMANAS. Kitaip pasirinkti nevaliojau. Arba nugalėti, arba žūti.

ELA RENTHEIM (*drebančiu balsu, žiūrėdama į jį*). Jeigu taip, tai ar tu teisybę sakei, kad aš tada buvau tau visų brangiausia pasaulyje?

BORKMANAS. Ir tada, ir vėliau... daug daug laiko praėjus.

ELA RENTHEIM. Bet vis dėlto tu mane tada išmaitei. Derėjaisi su kitu žmogumi iš savo teisės mylėti. Pardavei mano meilę už... banko direktoriaus kėdę!

BORKMANAS (*niūriai, prislėgtas*). Būtinybė mane vertė, Ela.

ELA RENTHEIM (*visa drebėdama, nesitvardydama pakyla nuo sofos*). Nusikaltėlis!

BORKMANAS (*krūpteli, bet susivaldo*). Šitą žodį girdžiu nebe pirmą kartą.

ELA RENTHEIM. O, negalvok, kad aš kalbu apie nusikaltimą įstatymams ir teisei! Kas man darbo, ką tu darei su tomis akcijomis ir obligacijomis ar dar kažkuo! Jei tik būtų buvę man leista atsistoti šalia tavęs, kai viskas užgriuvo ant tavo galvos...

BORKMANAS (*įtemptai*). Kas tada būtų buvę, Ela?

ELA RENTHEIM. Patikėk, aš džiaugsmingai būčiau dalijusis su tavim viskuo. Ir gėda, ir skurdu — viskuo, viskuo! Būčiau padėjusi tau viską pakelti...

BORKMANAS. Ir tu būtum norėjusi? Ir pajėgusi?

ELA RENTHEIM. Ir norėjusi, ir pajėgusi. Tada juk dar nežinojau tavo didžiulio, siaubingo nusikaltimo...

BORKMANAS. Kokio? Apie ką tu šneki?

ELA RENTHEIM. Šneku apie nusikaltimą, kurio negalima atleisti.

BORKMANAS (*įrėmęs į ją žvilgsnį*). Tu pati nežinai, ką kalbi.

ELA RENTHEIM (*eidama artyn*). Tu žudikas! Tu papildai didelę mirtiną nuodėmę!

BORKMANAS (*traukiasi prie pianino*). Atsikvošėk, Ela!

ELA RENTHEIM. Tu nužudei mano sielą, gyvą, mylinčią sielą! (*Eidama vis artyn*) Supranti, ką tai reiškia! Biblija kalba apie vieną slaptingą nuodėmę, kurios negalima atleisti. Anksčiau aš niekaip nesupratau, kokia ta nuodėmė. Dabar suprantu. Visų didžiausia, neatperkama nuodėmė — tai nužudyti gyvą, mylinčią žmogaus sielą!

BORKMANAS. Tai tu tikra, kad aš dėl to kaltas?

ELA RENTHEIM. Taip, kaltas! Teisybę sakant, aš nė nežinojau, kas iš tikrųjų mane buvo ištikę, nežinojau ligi šios dienos. Kad tu išdavei mane dėl Gunhildos, ir aš laikiau, jog čia kaltas tavo paprasčiausias vyro nepastovumas ir Gunhildos beširdiškos gudrybės. Ir man beveik atrodo, kad aš tave vis dėlto truputį niekinau. Bet dabar matau: tu išsižadėjai moters, kurią mylėjai. Manęs, manęs, manęs! Dėl savo naudos galėjai parduoti net ir tai, kas tau pačiam buvo visų brangiausia! Tu kaltas dėl dvigubos žmogžudystės! Nužudei ir savo, ir mano sielą!

BORKMANAS (*susitvardęs, šaltai*). Štai vėl matau tą karštą, netramdomą tavo būdą, Ela! Žinoma, visai natūralu, kad tu į šį dalyką žiūri taip. Juk tu moteris. Ir tau, matyt, nieko daugiau pasaulyje nėra...

ELA RENTHEIM. Nėra ir nebuvo!

BORKMANAS. Nieko daugiau, vien tavo širdies reikalai...

ELA RENTHEIM. Nieko daugiau! Nieko daugiau! Tikra teisybė.

BORKMANAS. Tu neužmiršk, kad aš esu vyras. Kaip moteris, tu man buvai visų brangiausia. Bet jeigu jau prireikia — vieną moterį visada galima pakeisti kita.

ELA RENTHEIM (*pašaipiai žiūri į jį*). Tu padarei tokią išvadą, vedęs Gunhildą?

BORKMANAS. Ne. Bet aš gyvenime turėjau kitų uždavinių, ir jie padėjo man išverti ir šiuo atveju. Aš norėjau suimti į savo rankas visus šito krašto galybės šaltinius. Visus turtus, kurių pertekusi ši žemė ir kalnai, miškai ir jūra... aš norėjau pajungti sau, užsitikrinti galią ir taip sukurti gerovę tūkstančių tūkstančiams žmonių.

ELA RENTHEIM (*pasinėjusi į prisiminimus*). Žinau. Daug vakarų mudu praleidome, kalbėdami apie tavo planus.

BORKMANAS. Su tavim galėjau pasikalbėti, Ela.

ELA RENTHEIM. Aš šaipiausi iš tavo planų ir klausinėjau, ar tik tu nenorįs pažadinti visų miegančių aukso dvasių.

BORKMANAS (*linktelį*). Aš prisimenu šį posakį. (*Iš lėto*) Visų miegančių aukso dvasių.

ELA RENTHEIM. O tu nejuokavai. Tu kalbėjai: „Taip, taip, Ela, kaip tik t o aš ir noriu.“

BORKMANAS. Taip ir buvo. Man tik reikėjo tvirtai atsistoti ant pirmojo laiptelio. O t a i priklausė tada nuo vieno žmogaus. Jis galėjo ir norėjo iškelti mane į vadovaujantį postą banke, jeigu aš iš savo pusės...

ELA RENTHEIM. Taip, taip! Jei tu iš savo pusės atsisakysi mylimos... ir neapsakomai tave mylinčios moters.

BORKMANAS. Aš žinojau aklą jo aistrą tau. Žinojau, kad jis niekada jokia kita sąlyga...

ELA RENTHEIM. Ir tu sukirtai su juo rankas.

BORKMANAS (*karštai*). Taip, Ela! Mano valdžios troškimas buvo toks nenumaldomas! Aš sukirtau rankas. Taip reikėjo. Ir jis padėjo įkopti man iki pusės tos viliojančios aukštumos, kur aš veržiausi. Aš vis kilau ir kilau. Metai po metų vis kilau...

ELA RENTHEIM. O a š buvau lyg išbraukta iš tavo gyvenimo.

BORKMANAS. Ir vis dėlto galų gale jis nustūmė mane į prarają. Dėl tavęs, Ela.

ELA RENTHEIM (*kiek pagalvojusi*). Borkmanai... ar tau neatrodo, kad mūsų santykius visą laiką tartum lydėjo kažkoks prakeikimas?

BORKMANAS (*pažvelgęs į ją*). Prakeikimas?

ELA RENTHEIM. Taip. Ar tau neatrodo?

BORKMANAS (*neramiai*). Bet kodėl gi? (*Įsitarščia-vęs*) Ak Ela! Netrukus aš nesusigaudysiu, kieno teisybė — tavo ar mano!

ELA RENTHEIM. Tu papildei nuodėmę. Nužudei visą maną žmogišką laimę.

BORKMANAS (*išsigandęs*). Nekalbėk taip, Ela!

ELA RENTHEIM. Šiaip ar taip, visą moters laimę. Kai tavo vaizdas ėmė blukti mano širdyje, tada man tartum nusileido gyvenimo saulė. Ir metai po metų man darėsi vis sunkiau ir sunkiau... pagaliau visai ne-

beįstengiau mylėti ką nors gyva pasaulyje. Nei žmonių, nei gyvulių, nei augalų. Tik vieną vienintelį...

BORKMANAS. Ką gi tokį?..

ELA RENTHEIM. Žinoma, Erhartą!

BORKMANAS. Erhartą?

ELA RENTHEIM. Erhartą — tavo, tavo sūnų, Borkmanai!

BORKMANAS. Tai jis iš tikrųjų tau buvo toks brangus?

ELA RENTHEIM. Kitaip kam gi aš jį būčiau pasiėmusi ir laikiusi, kiek tik galėjau? Kam?

BORKMANAS. Aš maniau, iš pasigailėjimo. Kaip ir visa kita.

ELA RENTHEIM (*didžiai susijaudinusi*). Sakai, iš pasigailėjimo! Cha cha! Aš nežinojau, kas yra pasigailėjimas, nuo to laiko... kai tu manęs išsižadėjai. Tokie jausmai man pasidarė svetimi. Ateina, būdavo, į mano virtuvę nuskuręs, alkanas, sušalęs vaikas ir verkia, prašo valgyti — tai aš jį palieku virėjai. Niekada neįėjau noro pasiimti vaiką, sušildyti jį prie savo židinio, pasidžiaugti, matydama, kaip jis prisivalgo iki soties. Jaunystėje niekada nebuvau tokia, aiškiai prisimeniu. Tai tu kaltas, kad manyje ir aplink mane pasidarė taip tuščia, nyku, kaip dykumoje.

BORKMANAS. Tiktai ne Erhartui?

ELA RENTHEIM. Taip, tiktai ne tavo sūnui. Bet užtat visoms kitoms gyvoms būtybėms. Tu apgavai mane, atėmęs motinos džiaugsmus ir laimę. Motinos rūpesčius ir ašaras taip pat. Visa tai turbūt ir buvo man skaudžiausia.

BORKMANAS. Ką tu kalbi, Ela?

ELA RENTHEIM. Ką gali žinoti? Gal man kaip tik labiausiai buvo reikalingi motinos rūpesčiai ir ašaros. (*Vis labiau jaudindamasi*) Bet aš tada nepajėgiau

su tuo susitaikyti! Todėl pasiėmiau Erhartą. Ir jį užsikariavau. Užsikariavau jo švelnią, mylinčią vaikišką širdį. Ir jis visas visutėlis buvo mano, kol pagaliau... O!

BORKMANAS. Kas pagaliau?..

ELA RENTHEIM. Kol jo motina, tai yra tikroji motina, jį iš manęs atėmė.

BORKMANAS. Turbūt taip reikėjo. Reikėjo jį pervežti į miestą.

ELA RENTHEIM (*grąžydama rankas*). Bet aš negaliu pakelti vienatvės! Tuštumos! Prarasti tavo sūnaus meilės!

BORKMANAS (*su pykčio kibirkštėlėmis akyse*). Hm... Tu jos tikriausiai ir nepraradai, Ela. Ne taip jau lengva atiduoti savo širdį... kam nors ten... apačioje.

ELA RENTHEIM. Aš netekau savo Erharto kaip tik čia, ir jį vėl jį atsikovojo. O gal dar kas nors. Tai aiškiai matyti iš laiškų, kuriuos jis man retkarčiais parašo.

BORKMANAS. Tai gal tu ir atvažiavai čia jo atsikariauti?

ELA RENTHEIM. Taip, jeigu tik bus įmanoma!..

BORKMANAS. Įmanoma, jeigu taip labai nori. Juk tu turi į jį didžiausias, neginčijamas teises.

ELA RENTHEIM. Ak, teisės, teisės! Kas man iš tų teisių! Jeigu jis nesugrįš savo noru, jis nebus visas mano. O vien tik šito aš noriu! Noriu, kad mano vaiko širdis būtų mano, visa, nedalijama!

BORKMANAS. Neužmiršk, kad Erhartui jau per dvidešimt. Ilgai valdyti jo širdį tu, žinoma, negali tikėtis... Nesidalindama, kaip tu sakai.

ELA RENTHEIM (*liūdnai šypsodamasi*). Labai ilgai ir nereikia.

BORKMANAS. Kaip? Aš maniau: jeigu tu dėl jo kovoji, tai jau visam amžiui.

ELA RENTHEIM. Taip. Bet tai dar nereiškia ilgai.

BORKMANAS (*apstulbintas*). Ką tu turi galvoje?

ELA RENTHEIM. Tu juk žinai, kad pastaraisiais metais aš vis negaluoju?

BORKMANAS. Nejau?

ELA RENTHEIM. Nežinai?

BORKMANAS. Teisybę sakant, ne...

ELA RENTHEIM (*nustebusi žiūri į jį*). Argi tau Erhartas nieko nepasakojo?

BORKMANAS. Šiuo momentu tikrai nieko neprisi-menu.

ELA RENTHEIM. Tai gal jis apskritai niekad apie mane nekalbėjo?

BORKMANAS. Ne, kalbėti, aš manau, kalbėjo. Tarp kitko, aš jį retai kada matau. Beveik visai jo nematau. Kažkas ten... apačioje, stengiasi atitolinti jį nuo manęs. Supranti, atitolinti.

ELA RENTHEIM. Tu tikras, Borkmanai?

BORKMANAS. Žinoma. (*Kitu tonu*) Tai tu vis sirguliuoji, Ela?

ELA RENTHEIM. Taip, sirguliuoju. O dabar, rudėnį, pasidarė taip bloga, kad turėjau atvažiuoti čia pasitarti su išmanesniais gydytojais.

BORKMANAS. Tikriausiai jau tareisi?

ELA RENTHEIM. Taip, šįryt.

BORKMANAS. Ką jie sakė?

ELA RENTHEIM. Jie patvirtino įtarimus, kurie jau seniai man pačiai buvo kilę...

BORKMANAS. Būtent?

ELA RENTHEIM (*paprastai ir ramiai*). Mano liga nepagydoma, Borkmanai.

BORKMANAS. Eik jau, netikėk, Ela!

ELA RENTHEIM. Nuo šitos ligos nėra vaistų, nėra išsigelbėjimo. Gydytojai nežino jokių priemonių. Belieka pasiduoti jos valiai. Sustabdyti neįmanoma. Nebent palengvinti truputį. Ir tai gerai.

BORKMANAS. Bet juk tai gali ilgai užtrukti, patikėk manim.

ELA RENTHEIM. Žiemą, sako, tikriausiai dar pragyvensiu.

BORKMANAS (*išsiblaškęs*). Na, taip, žiema juk ilga.

ELA RENTHEIM (*tyliai*). Šiaip ar taip, man ji bus gana ilga.

BORKMANAS (*susigriebęs*). Bet kur, sakyk, tu gavai tą ligą? Tu, aišku, gyvenai sveikai, tvarkingai. Tai kur tu ją gavai?

ELA RENTHEIM (*žiūrėdama į jį*). Gydytojai sako, kad aš, matyt, turėjau sunkių dvasinių sukrėtimų.

BORKMANAS (*užsidegęs*). Dvasinių sukrėtimų! A, suprantu! Tai, vadinasi, mano kaltė!

ELA RENTHEIM (*su vis didėjančiu vidiniu įkarščiu*). Apie tai vėlu šnekėti! Bet, kol dar gyva, aš turiu vėl susigrąžinti vienintelį savo širdies džiaugsmą! Man taip neapsakomai sunku galvoti, kad reikės atsiskirti nuo visa, kas gyva, atsisveikinti su saule, šviesa, oru, nepalikus čia nė vienos būtybės, kuri apie mane galvotų, kuri minėtų su meile ir liūdesiu — kaip sūnus mini mirusią motiną.

BORKMANAS (*po trumpos pauzės*). Tai pasiimk jį, Ela, jei gali.

ELA RENTHEIM (*pagyvėjusi*). Tu sutinki! Tu gali sutikti?

BORKMANAS (*niūriai*). Taip. Ir tai ne dievaiznis kokia mano auka. Vis tiek jis ne mano.

ELA RENTHEIM. Ačiū! Vis dėlto ačiū tau už šitą auką! Tada aš paprašysiu tave dar vieno dalyko... Tai man nepaprastai svarbu, Borkmanai.

BORKMANAS. Na, sakyk.

ELA RENTHEIM. Gal tau kartais pasirodys vaikiškas tas mano noras... nesuprasi manęs...

BORKMANAS. Na, sakyk, sakyk pagaliau!

ELA RENTHEIM. Netrukus manęs nebebus, bet liks nemažas turtas...

BORKMANAS. Taip, taip.

ELA RENTHEIM. Visa tai aš ketinu palikti Erhartui.

BORKMANAS.. Iš tikrųjų tu nieko artimesnio ir neturi.

ELA RENTHEIM (*šiltai*). Taip, artimesnio aš nieko neturiu.

BORKMANAS. Nieko iš tavo pačios giminės. Tu paskutinė.

ELA RENTHEIM (*lėtai linguodama galvą*). Taigi. Ir, man mirus... numirs ir Rentheimų pavardė. Ši mintis mane labai slegia. Visai išbraukta iš gyvenimo... Nė var-
do nebeliks...

BORKMANAS (*pašoka*). A, aš matau, kur tu kreipi!

ELA RENTHEIM (*karštai*). Neleisk, kad šitaip atsitiktų! Leisk Erhartui priimti mano pavardę!

BORKMANAS (*rūsčiai žiūri į ją*). Aš suprantu tave. Tu nori, kad mano sūnus nebenešiotų tėvo pavardės. Štai kur esmė.

ELA RENTHEIM. Niekada! Aš pati išdidi ir laiminga ją nešiočiau drauge su tavim! Bet suprask... motina, kuri netrukus mirs... Pavardė suriša tvirčiau, negu tu manai, Borkmanai!

BORKMANAS (*sausai ir išdidžiai*). Gerai, gerai, Ėla. Man užteks tvirtybės vienam nešioti savo pavardę.

ELA RENTHEIM (*nutvėrusi stipriai spaudžia jo rankas*). Ačiū, ačiū! Dabar mes vienas kitam nieko nebeskolingi! Gerai, gerai, tebūna taip! Tu atitaisai visa, ką galėjai. Kai numirsiu, po manęs liks Erhartas Rentheimas!

Slaptos durelės plačiai atsiveria, jose pasirodo fru Borkman, apsigobusį galvą didele skara

FRU BORKMAN (*įtūžusi*). Niekada Erhartas nenešios šitos pavardės!

ELA RENTHEIM (*traukiasi atatupsta*). Gunhilda!

BORKMANAS (*šiurkščiai, grasindamas*). Aš niekam neleidau įeiti į savo kambarius!

FRU BORKMAN (*žengdama žingsnį artyn*). Aš pati sau leidžiu.

BORKMANAS (*puola prie jos*). Ko tau reikia iš manęs?

FRU BORKMAN. Aš noriu kovoti už tave, apginti nuo piktų jėgų.

ELA RENTHEIM. Pikčiausios jėgos — tavyje, Gunhilda!

FRU BORKMAN (*šiurkščiai*). Tegu bus taip. (*Grasinamai pakelia ranką*) Bet aš tau sakau: jis nešios savo tėvo pavardę! Ir nešios garbingai. Jis vėl ją išgarsins! Ir aš viena noriu būti jo motina! Viena! Mano sūnaus širdis turi priklausyti man. Man, ir niekam daugiau! (*Išeina ir uždaro duris*)

- ELA RENTHEIM (*visa drebedama, sukrėsta*). Borkmanai!... Erhartas žus šitoj kovojo... Jūs turit susitarti su Gunhilda. Mums reikia tučtuojau eiti pas ją.

BORKMANAS (*žiūrėdamas į ją*). Mums? Tu manai, kad ir man?

ELA RENTHEIM. Abiem.

BORKMANAS (*purto galvą*). Ji kieta, Ela. Kieta, kaip toji rūda, kurią kadaise svajojau išplėšti iš uolų.

ELA RENTHEIM. Pabandyk vis dėlto.

Borkmanas neatsako, neryžtingai žiūri į ją



TREČIA SIS VEIKSMAS

Fru Borkman kambarys. Ant stalo prie kanapos tebedega lempa. Verandoje lempa užgesinta, tamsu. Fru Borkman, labai susijaudinusi, apsigobusi galvą skara, įeina iš priėškambario, pasuka prie lango ir truputį patraukia užuolaidą, paskui atsisėda prie krosnies, bet tučtuojau pašoka ir nuėjusi timplėli varpelį. Lukteli, niekas nepasirodo. Ji vėl skambina, jau smarkiau. Netrukus iš priėškambario įeina kambarinė, miegūsta, nepatenkinta, greitomis apsitačiusi

FRU BORKMAN (*nekantriai*). Kur jūs buvot prapuolusi, Malene? Aš du kartu skambinau!

KAMBARINĖ. Girdėjau, ponია.

FRU BORKMAN. Ir vis tiek neatėjote!

KAMBARINĖ (*nepatenkinta*). Juk reikėjo užsimesti bent kokį drabužį.

FRU BORKMAN. Taip, jums reikia deramai apsirengti. Turėsit nubėgt pašaukti mano sūnų.

KAMBARINĖ (*nustebusi žiūri į ją*). Poną studentą?

FRU BORKMAN. Taip. Jūs tik pasakykite, kad man reikia su juo pasikalbėti ir kad jis tučtuojau ateitų.

KAMBARINĖ (*niurgzliai*). Tai geriau pažadinti valdytojo vežėją.

FRU BORKMAN. O kam?

KAMBARINĖ. Kad pakinkytų į važį. Per tokią pūgą, naktį...

FRU BORKMAN. Niekai. Tiktai greičiau eikit. Juk čia pat, už kampo.

KAMBARINĖ. Ne, ponia, anaip tol ne už kampo.

FRU BORKMAN. Kaipgi ne! Argi nežinote, kur advokato Hinkelio namai?

KAMBARINĖ (*kandžiai*). Ak, štai kaip! Tai ponas studentas šiandieną ten?

FRU BORKMAN (*apstulbusi*). O kur kitur jis gali būti?

KAMBARINĖ (*slėpdama šypseną*). Aš maniau, ten, kur visada.

FRU BORKMAN. O kur?

KAMBARINĖ. Nagi pas tą... fru Vilton, ar kaip ji ten vadinama.

FRU BORKMAN. Pas fru Vilton? Mano sūnus ne taip dažnai ten lankosi.

KAMBARINĖ (*niurna*). Žmonės sako, kasdien.

FRU BORKMAN. Tai tik paskalos, Malene. Eikite greičiau pas advokatą Hinkelį ir pasistenkite iškviesti Erhartą.

KAMBARINĖ (*atmetusi galvą*). Gerai, nueiti aš galiu. (*Eina į prieškambario duris*)

*Tuo metu durys atsidaro ir pasirodo E l a R e n t h e i m
ir B o r k m a n a s*

FRU BORKMAN (*žengia žingsnį atbula*). Ką tai reiškia?

KAMBARINĖ (*išsigandusi pliaukšteli rankomis*). Vajėzau!

FRU BORKMAN (*jai pašnibždomis*). Pasakykit, kad jis tučtuojau ateitų!

KAMBARINĖ (*tyliai*). Taip, taip, ponia.

Ela Rentheim, o paskui ją ir Borkmanas įeina į kambarį. Kambarinė pro juos neria lauk ir uždar duris. Trumpa pauzė

FRU BORKMAN (*susitvardžiusi kreipiasi į Elą*). Ko jam čia reikia iš manęs?

ELA RENTHEIM. Jis nori pamėgint išsiaiškinti su tavim, Gunhilda.

FRU BORKMAN. Jis niekada nemėgino.

ELA RENTHEIM. O šiandien nori.

FRU BORKMAN. Paskutinį kartą mes stovėjome vienas prieš kitą teisme, kai aš buvau iškviesta paaiškinti...

BORKMANAS (*eidamas artyn*). O šiandien aš noriu paaiškinti.

FRU BORKMAN (*žiūri į jį*). Tu!

BORKMANAS. Ne apie savo nusižengimą. Jį žino visas pasaulis.

FRU BORKMAN (*giliai atsidususi*). Taip, šventa teisybė. Jį žino visas pasaulis.

BORKMANAS. Bet pasaulis nežino, kodėl aš taip padariau. Kodėl turėjau padaryti. Žmonės nesupranta, kad aš turėjau taip pasielgti, nes buvau tas, kas buvau — Junas Gabrielis Borkmanas, ir niekas kitas. Štai ką aš noriu pamėginti tau paaiškinti.

FRU BORKMAN (*purto galvą*). Nereikia. Paskatos nieko nepateisina. Polinkiai taip pat.

BORKMANAS. Pateisina — paties žmogaus akyse.

FRU BORKMAN (*mosčioja ranka, lyg gindamasi*). Ak, liaukis! Aš jau pavargau, begalvodama apie tavo tamsius darbelius.

BORKMANAS. Aš taip pat. Per tuos begalinius penkerius metus vienutėje... ir kitur... turėjau pakanamai laiko. O per šiuos aštuonerius metus viršuje, sve-

tainėje,— dar daugiau. Išnagrinėjau savo bylą iš naujo... aš pats. Ir ne kartą. Pats sau buvau ir kaltintojas, ir gynėjas, ir teisėjas. Bešališkesnis už bet ką kitą, drįstu teigti. Vaikščiojau ten po svetainę ir nagrinėjau, narpliojau iki panagių kiekvieną savo poelgį. Nagrinėjau iš visų pusių taip pat negailestingai, taip pat neatlaidžiai, kaip koks advokatas. Ir kiekvieną kartą priėdavau vis tą pačią išvadą: jeigu kam ir nusikaltau, tai tik pats sau.

FRU BORKMAN. Netgi ne man? Ir ne sūnui?

BORKMANAS. Kalbėdamas apie save, aš visada turiu galvoj ir jus abu.

FRU BORKMAN. O šimtams kitų? Visiems, kuriuos tu, sako, paleidai elgetomis?

BORKMANAS (*įsitarščiaęs*). Mano rankose buvo galia! O paskui... tas nesutramdomas vidinis potraukis! Po visą šalį buvo išbarstyti tie sukaustyti milijonai, paslėpti giliai kalnų gelmėse, ir šaukėsi manęs! Meldė išlaisvinti! Niekas kitas jų negirdėjo. Tik aš vienas.

FRU BORKMAN. Taip, Borkmanų vardo gėdai.

BORKMANAS. Norėčiau pažiūrėti, kaip būtų pasielgę kiti mano vietoje, jei būtų turėję savo rankose tokią pat galią!

FRU BORKMAN. Niekas, niekas nebūtų to padaręs, vien tu.

BORKMANAS. Gal ir ne. Tačiau tik todėl, kad jie nebūtų turėję tiek jėgų ir sugebėjimų, kiek aš. O jeigu ir būtų padarę, tai visai kitais sumetimais. Tada ir visa istorija būtų buvusi kitokia. Trumpai sakant, aš pats save išteisinau.

ELA RENTHEIM (*švelniai, maldaujamu balsu*). Ir tu esi taip tvirtai įsitikinęs, Borkmanai?

BORKMANAS (*linkteli*). Išteisinau save. Šia prasme. Bet paskui perėjau prie baisaus, triuškinančio kaltinimo.

FRU BORKMAN. Kokio gi?

BORKMANAS. Aš praradau aštuonerius brangius metus, vaikščiodamas ten, viršuje! Vos tik išėjęs į laisvę, turėjau nedelsdamas vėl pasinerti į tikrovę... žiauria, be jokių svajonių tikrovę. Turėjau vėl pradėti nuo apačių ir vėl iškilti lig viršūnių... dar aukščiau, nei ligi tol... nepaisydamas viso to, kas buvo!

FRU BORKMAN. O, patikėk manim, tada vėl būtų pasikartojęs tas pats gyvenimas — ir daugiau nieko.

BORKMANAS (*purto galvą ir pamokomai kalba*). Nauja nieko ir nebūna. Bet ir tai, kas buvo — nebesikartoja. Viskas priklauso nuo to, kaip žiūrėsi. Pasikeitęs pažiūrai, kitoks pasirodo ir senas poelgis. (*Nutraukia mintį*) Na, bet tu šito nesupranti.

FRU BORKMAN (*atkerta*). Iš tikrųjų nesuprantu.

BORKMANAS. Štai čia ir yra mano nelaimė — niekas niekada manęs nesuprato, nė viena gyva dvasia.

ELA RENTHEIM (*žiūri į jį*). Niekas, Borkmanai?

BORKMANAS. Tik tai vien a... galbūt. Seniai seniai. Dar tomis dienomis, kai man atrodė, jog nė nereikia, kad kas suprastų. O paskui — niekada, niekas! Ir neturėjau nieko, kas būtų budėjęs šalia, pasiryžęs mane pašaukti, kada reikia... pažadinti kaip rytmetinis varpo dūžis ir vėl įkvėpti naujam darbui... Įteigti man, kad nieko nepataisoma aš nepadariau.

FRU BORKMAN (*niekinamai juokiasi*). Tai tau vis dėlto reikia tokio įkvėpimo iš šalies?

BORKMANAS (*įtūžęs*). Taip, jei visas pasaulis choru šnypščia, jog tu žuves, tai kartais nejučiomis pasiduodi ir pats beveik imi tuo tikėti. (*Išdidžiai pakelia*

galvą) Bet paskui manyje vėl sukyla ir nugali įsitikinimas. Ir jis mane išteisina.

FRU BORKMAN (*rūsčiai žiūri į jį*). O kodėl tu niekada nepabandei ieškoti manyje to supratimo, apie kurį čia kalbi?

BORKMANAS. Kas iš to, jei ir būčiau bandęs?

FRU BORKMAN (*ranka padaro atstumiantį mostą*). Tu niekada nieko nemylėjai, tiktai save — štai kur visa esmė.

BORKMANAS (*išdidžiai*). Aš mylėjau galią...

FRU BORKMAN. Galią — taip!

BORKMANAS. Galią — kurti, plačiai kurti aplinkui save žmonių laimę!

FRU BORKMAN. Tu kadaise turėjai galios padaryti mane laimingą. Ar tu pasinaudojai tuo?

BORKMANAS (*nežiūrėdamas į ją*). Sunku išvengti aukų... kada įvyksta katastrofa...

FRU BORKMAN. O sūnus? Ar tu pasinaudojai savo galia, ar kada nors gyvenai vien tam, kad jis būtų laimingas?

BORKMANAS. Aš jo nepažįstu.

FRU BORKMAN. Teisybė. Tu nepažįsti net savo sūnaus.

BORKMANAS (*šiurkščiai*). Tuo pasirūpinai tu, jo motina.

FRU BORKMAN (*žiūri į jį ir sako iš aukšto*). O, tu nežinai, kuo aš pasirūpinau!

BORKMANAS. Tu!

FRU BORKMAN. Taip, aš. Aš viena.

BORKMANAS. Tai pasakyk.

FRU BORKMAN. Aš pasirūpinau pomirtine tavo garbe.

BORKMANAS (*juokiasi trūkčiojama, sausu juoku*). Pomirtinė mano garbe! Oho! Skamba beveik taip, lyg aš jau būčiau miręs.

FRU BORKMAN (*pabrėždama*). Taip ir yra.

BORKMANAS (*iš lėto*). Taip, gal ir tavo teisybė. (*Staiga užsiplieskia*) Bet ne, ne! Dar ne! Aš buvau arti mirties, labai arti. Bet dabar atsipeikėjau. Vėl atgijau. Man prieš akis — gyvenimas. Aš jį matau, matau tą naują, šviesų gyvenimą. Jis dar bręsta ir laukia manęs. Netrukus ir tu jį pamatysi.

FRU BORKMAN (*pakeldama ranką*). Nė nesvajok daugiau apie gyvenimą! Gulėk sau ramybėje kaip gulėjęs!

ELA RENTHEIM (*pasipiktinusi*). Gunhilda! Gunhilda! Kaip tu drįsti!..

FRU BORKMAN (*neklausydama*). O aš ant kapo pastatysiu paminklą!

BORKMANAS. Gėdos stulpą, taip?

FRU BORKMAN (*su didėjančiu įkarščiu*). Ne, tai nebus akmens ar metalo paminklas. Ir mano pastatytame paminkle niekas neiškals įžeidžiančio užrašo. Tavo kapų gyvenimą apsups tankia gyvatvore jaunos atžalos — medeliai ir krūmai. Ir paslėps nuo žmonių akių Juną Gabrielį Borkmaną užmaršties tamsoje!

BORKMANAS (*kimių, griežtu balsu*). Ir tu ryžties atlikti šitą gailiaširdingą darbą?

FRU BORKMAN. Ne savo jėgomis. Apie tai nedrįstu galvoti. Bet aš išsiugdžiau padėjėją, kuris šiam žygiui paskirs savo gyvenimą. Jo gyvenimas bus toks tyras, taurus ir šviesus, kad net menkiausias tavo tamšaus gyvenimo pėdsakas bus nutrintas nuo žemės veido!

BORKMANAS (*niūriai ir grėsmingai*). Sakyk tiesiai — tu turi galvoje Erhartą.

FRU BORKMAN (*žiūrėdama jam tiesiai į akis*). Taip, Erhartą. Savo sūnų, kurio tu įmanytum atsižadėti... kad tik atpirktum savo paties darbus.

BORKMANAS (*žvilgtelėjęs į Elą*). Kad atpirkčiau sunkiausią savo kaltę.

FRU BORKMAN (*numojusi ranka*). Kaltę pašaliniam asmeniui, ne daugiau. O, tu prisimink savo kaltę man! (*Triumfuojančiu žvilgsniu žiūri į abu*) Bet jis jūsų neklausys! Kai aš jo šauksiuos bėdoje, jis ateis! Jis norės būti su manim! Su niekuo kitu daugiau, tik su manim... (*Įsiklausius sušunka*) Aš girdžiu! Tai jis! Tai jis, Erhartas!

Durys plačiai atsidaro, įbėga Erhartas su apsiaustu ir skrybėle

ERHARTAS (*nubalęs, išsigandęs*). Mama! Dėl dievo meilės, kas atsitiko? (*Pamato kairėje prie verandos durų stovintį Borkmaną, krūpteli, nusiima skrybėlę. Po trumpos pauzės*) Kam tu mane šaukei, mama? Kas atsitiko?

FRU BORKMAN (*ištiesia į jį rankas*). Aš noriu tave matyti, Erhartai! Noriu, kad tu būtum su manim... visada!

ERHARTAS (*mikčiodamas*). Būti su tavim?.. Visada! Ką tu turi galvoj?

FRU BORKMAN. Su manim, su manim! Tave nori atimti iš manęs!

ERHARTAS (*apstulbęs traukiasi atatupstas*). A, tai tu jau žinai!

FRU BORKMAN. Taip. Tu irgi?

ERHARTAS (*nesuprasdamas žiūri į ją*). Aš? Na, žinoma.

FRU BORKMAN. Aha! Jūs jau sudarėte sąmokslą! Už mano nugaros! Erhartai! Erhartai!

ERHARTAS (*skubiai*). Mama! Sakyk man, ką tu žinai?

FRU BORKMAN. Viską. Aš žinau, jog tavo teta atvažiavo tave atimti iš manęs.

ERHARTAS. Teta Ela!

ELA RENTHEIM. Ne, pirmiausia išklausk mane, Erhartai!

FRU BORKMAN (*kalba toliau*). Ji nori, kad aš tave perleisčiau jai! Nori tau būti vietoj motinos, Erhartai! Nori, kad nuo šiol būtum jos sūnus, o ne mano. Nori tave padaryti vieninteliu savo paveldėtoju. Atimti iš tavęs tavo pavardę ir duoti savąją!

ERHARTAS. Teta Ela, ar tai tiesa?

ELA RENTHEIM. Tiesa.

ERHARTAS. Pirmą kartą girdžiu. Kodėl tu vėl nori mane pasiimti?

ELA RENTHEIM. Todėl, kad jaučiu — aš prarandu tave čia...

FRU BORKMAN (*šiurkščiai*). Aš atimu jį iš tavęs! Ką gi, taip ir turi būti.

ELA RENTHEIM (*maldaujančiomis akimis žiūri į Erhartą*). Erhartai! Aš negaliu tavęs prarasti. Atsimink, aš vieniša... mirštanti moteris.

ERHARTAS. Mirštanti?..

ELA RENTHEIM. Taip, mirštanti. Ar nori pasilikti su manim iki galo? Visas priklausyti man! Būti man tikras sūnus...

FRU BORKMAN (*nutraukia*). Išduoti savo motiną ir galbūt savo gyvenimo tikslą! Tu sutinki, Erhartai?

ELA RENTHEIM. Aš pasmerkta mirti. Atsakyk man, Erhartai!

ERHARTAS (*susijaudinęs, šiltai*). Teta Ela, tu buvai man taip neapsakomai gera. Tavo dėka mano vaikystė

buvo tokia nerūpestingai šviesi, kokia tik gali būti, man rodos.

FRU BORKMAN. Erhātai, Erhartai!

ELA RENTHEIM. Kaip aš džiaugiuosi, kad tu šitaip ją vertini!

ERHARTAS. Bet dabar negaliu tiek aukotis... visiškai tau atsiduoti kaip sūnus.

FRU BORKMAN (*triumfuodama*). Aš taip ir žinojau! Negausi tu jo, Ela! Negausi!

ELA RENTHEIM (*nusiminusi*). Matau. Tu jį atsikovojai.

FRU BORKMAN. Taip, taip, jis yra mano ir pasiliks manol Teisybė, Erhartai? Mums abiem reikės dar nueiti gerą kelio galą ranka rankon.

ERHARTAS (*kovodamas su sąvimi*). Mama! Geriau prisipažinti tau viską atvirai.

FRU BORKMAN (*suklususi*). Na?

ERHARTAS. Turbūt neilgą kelią mums abiem teks eiti ranka rankon, mama.

FRU BORKMAN (*lyg perkūno trenkta*). Ką tai reiškia?

ERHARTAS (*sukaupęs drąsą*). Ak mama... juk aš jaunas! Aš pagaliau visai uždusiu tarp šių keturių sienų!

FRU BORKMAN. Čia... pas mane?

ERHARTAS. Taip, pas tave, mama.

ELA RENTHEIM. Tai važiuok su manim, Erhartai!

ERHARTAS. Oi teta Ela! Ir pas tave nė kiek ne geriau. Truputį kitaip. Bet ne geriau. Ne geriau man. Rožės, levandos — ta pati tvankuma, kaip ir čia.

FRU BORKMAN (*sukręsta, bet jau susitvardžiusi*). Čia, pas motiną, tau tvanku, sakai!

ERHARTAS (*vis labiau susierzinęs*). Taip, aš nežinau, kaip kitaip pasakyti. Ta nuolatinė liguista globa...

tas dievinimas... ar dar kažkas! Aš jau nebegaliu iš-
tverti!

FRU BORKMAN (*verdama jį rimtu žvilgsniu*). Tu užmiršti, kam esi paskyręs savo gyvenimą, Erhartai?

ERHARTAS (*karštai*). Geriau sakyk, kam tu paskyrei mano gyvenimą. Tavo valia buvo mano valia! Savo valios aš niekada nedrįsau turėti! Bet dabar jau nebegaliu pakelti tokio jungo! Aš jaunas! Suprask pagaliau, mama! (*Mandagiai pagarbiu žvilgsniu pasižiūri į Borkmaną*) Aš negaliu aukoti savo gyvenimo, kad būtų išpirkta kito kaltė. Ir nesvarbu, kieno.

FRU BORKMAN (*vis išgąstingiau*). Kas tave taip pakeitė, Erhartai?

ERHARTAS (*įsižeidęs*). Kas?.. Argi aš pats negalėjau?..

FRU BORKMAN. Ne, ne, ne! Tave kažkas paveikė! Ir motina jau nebeturi tau jokios įtakos. Nebeturi įtakos netgi... tavo įmotė.

ERHARTAS (*tyčia užsispyręs*). Aš pats sau ponas, mama! Ir turiu savo valią!

BORKMANAS (*žengia žingsnį artyn*). Turbūt jau metas ir man prabilti.

ERHARTAS (*šaltai, bet pagarbiai*). Taip?.. Ką gi jūs teiksitės pasakyti, tėve?

FRU BORKMAN (*paniekinamai*). Taip, ir aš noriu to paties paklausti.

BORKMANAS (*nesutrikęs*). Klausyk, Erhartai, tai tu nori prisidėti prie tėvo? Kritusio žmogaus nepakelsi kito žmogaus gyvenimu ar žygdarbiu. Tai tik tuščios svajonės, pasakos, suregztos tau čia, šioj tvankumoj. Nors tu gyventum kaip visi šventieji drauge paėmus, tuo nepadėsi man nė per plauką.

ERHARTAS (*pagarbiai*). Kas žodis — gryniausia tiesa.

BORKMANAS. Taip. Ir man čia nėra ko be galo atgailauti ir graužtis. Visus šiuos metus bandžiau ieškoti išsigelbėjimo svajonėse ir viltyse. Bet visa tai — ne mano būdai. Ir dabar noriu mesti svajones.

ERHARTAS (*linkteli*). Tai ką jūs ketinate daryti, tėve?

BORKMANAS. Pakilti pats. Pradėti iš pradžių, nuo apačios. Praeitį galima išpirkti vien dabartim ir ateitimi. Darbu, nepalijaujamu darbu vardan viso to, kas jaunystėje man atrodė tikras gyvenimas. O dabar jis — tūkstanteriopai brangesnis. Erhartai, ar nori eiti su manim ir padėti man žengti į tą naują gyvenimą?

FRU BORKMAN (*perspėdama pakelia ranką*). Nesutik, Erhartai!

ELA RENTHEIM (*šiltai*). Taip, taip, sutik! Padėk jam, Erhartai!

FRU BORKMAN. Ir tu patari šitaip? Tu, vieniša, mirštantė?

ELA RENTHEIM. O, man pačiai kas bus — tebūnie.

FRU BORKMAN. Kad tik ne aš jį atimčiau iš tavęs.

ELA RENTHEIM. Taip, iš tikrųjų, Gunhilda!

BORKMANAS. Tai kaip, Erhartai?

ERHARTAS (*kankinasi, nerasdamas išeities*). Tėve, aš negaliu dabar. Man absoliučiai neįmanoma.

BORKMANAS. Tai ko tu nori pagaliau?

ERHARTAS (*karštai*). Aš jaunas! Aš taip pat noriu tikrą gyvenimą gyventi! Savo paties gyvenimą!

ELA RENTHEIM. Ir negali paaugoti kokio mėnesio, kito apšviesti, sušildyti varganą blėstančią gyvybę?

ERHARTAS. Negaliu, teta, nors ir labai norėčiau!

ELA RENTHEIM. Netgi tai, kuri taip be galo tave myli?

ERHARTAS. Kaip mane gyvą matot, teta, negaliu.

FRU BORKMAN (*verdama jį žvilgsniu*). Ir motina tau jau neberūpi?

ERHARTAS. Mama, aš visada tave mylėsiu! Bet nebėgaliau toliau gyventi vien dėl tavęs. Suprask, juk čia ne gyvenimas man!

BORKMANAS. Tai prisidėk prie manęs! Gyvenimas — tai darbas, Erhartai. Eime, ženkim į gyvenimą kartu, dirbsim petys į petį.

ERHARTAS (*karštai*). Nenoriu dabar nieko dirbti! Juk aš jaunas! Anksčiau to niekada nejaučiau. O dabar jaučiu. Visą mane kaip ugnis deginte degina... Aš nenoriu dirbti! Aš noriu gyventi, gyventi, gyventi!

FRU BORKMAN (*šūkteli, kažką nujausdama*). Erhartai! Tai ko gi tu gyvenime nori pasiekti?

ERHARTAS (*spindinčiomis akimis*). Laimės, mama!

FRU BORKMAN. O kur tikiesi ją rasti?

ERHARTAS. Aš jau radau ją!

FRU BORKMAN (*sušunka*). Erhartai!..

ERHARTAS (*greitai nuėjęs atidaro prieškambario duris ir šaukia*). Fane, dabar jau gali įeiti!

Tarpduryje pasirodo fru Vilton su apsiaustu ir skrybėlaite

FRU BORKMAN (*iškelia rankas*). Fru Vilton!..

FRU VILTON (*truputį sumišusi, klausiamai žiūri į Erhartą*). Jau galima?..

ERHARTAS. Taip, dabar gali įeiti. Aš viską pasakiau.

Fru Vilton įeina į kambarį. Erhartas uždaro duris. Ji šaltai, mandagiai linkteli Borkmanui, kuris tylėdamas atsako į jos sveikinimą. Trumpa pauzė

FRU VILTON (*prislopintu, bet tvirtu balsu*). Ką gi, viskas jau pasakyta. Ir aš, žinoma, puikiai suprantu,

kad į mane čia visi žiūri kaip į žmogų, atnešusį namams didelę nelaimę.

FRU BORKMAN (*žiūri į ją, įsmeigusi akis, ir lėtai sako*). Jūs nutraukėte paskutinę giją, kuri dar rišo mane su gyvenimu. (*Karštai*) Bet vis dėlto tai absoliučiai neįmanoma!

FRU VILTON. Aš gerai suprantu, kad jums visa tai turi atrodyti absoliučiai neįmanoma, fru Borkman.

FRU BORKMAN. Aš manau, kad ir jūs pati turite suprasti, jog tai neįmanoma. O gal jums kitaip atrodo?..

FRU VILTON. Man atrodo — tai tiesiog absurdas. Ir vis dėlto taip bus.

FRU BORKMAN (*nusisukdama nuo jos*). Tai tu rimtai, Erhartai?

ERHARTAS. Čia mano laimė, mama. Didžiulė, nuostabi laimė! Štai ir viskas, ką aš galiu pasakyti.

FRU BORKMAN (*gniauzdama rankas*). O, kaip jūs suviliojot, sugundėt nelaimingą mano sūnų!

FRU VILTON (*išdidžiai atmesdama galvą*). Šito aš nedariau.

FRU BORKMAN. Nedarėte!

FRU VILTON. Ne. Aš negundžiau ir neviliojau jūsų sūnaus. Erhartas pats savo noru palinko prie manęs. O aš taip pat savo noru pasitikau jį pusiaukelėj.

FRU BORKMAN (*niekinamai ją nužvelgusi*). Jūs pasitikot — kurgi ne!

FRU VILTON (*santūriai*). Fru Borkman, žmogaus gyvenime veikia tokios jėgos, kurias jūs, atrodo, menkai pažįstate.

FRU BORKMAN. Kokios gi tos jėgos, leiskite paklausti?

FRU VILTON. Jėgos, skatinančios du žmones susieti savo likimą nesutraukomais saitais, kad ir kas būtų.

FRU BORKMAN (*pašaipiai*). Man rodos, jūs jau buvote savo gyvenimą susiejusi nesutraukomais saitais... su kitu.

FRU VILTON (*kirste kerta*). Tas kitas mane pametė.

FRU BORKMAN. Bet, sako, jis gyvas.

FRU VILTON. Man jisai miręs.

ERHARTAS (*įsitikinęs*). Taip, mama! Fanei jisai miręs. Pagaliau dėl jo aš visai nekvaršinu sau galvos!

FRU BORKMAN (*griežtai žiūri į jį*). Tai tu apie tą, kitą, žinai?

ERHARTAS. Taip, mama, žinau, viską puikiausiai žinau!

FRU BORKMAN. Ir vis tiek dėl to nekvaršini sau galvos?

ERHARTAS (*su jaunatvišku užsidegimu*). Aš galiu tau pasakyti, kad tiktai vieno dalyko trokštu — laimės! Aš jaunas! Aš noriu gyventi, gyventi, gyventi!

FRU BORKMAN. Taip, tu jaunas, Erhartai. Perdaug jaunas tokiems dalykams.

FRU VILTON (*tvirtai ir rimtai*). Nemanykite, ponია Borkman, kad aš jam šito nesu kalbėjusi. Aš jam iš karto išdėščiau visas savo gyvenimo peripetijas. Ir nuolatos kalčiau, kad net septyneriais metais esu už jį vyresnė...

ERHARTAS (*nutraukia*). Ak Fane! Aš viską jau seniai žinojau.

FRU VILTON. Ir niekas nepadėjo.

FRU BORKMAN. Štai kaip? Nepadėjo? O kodėl jūs paprasčiausiai jo neatstūmėt? Neužtrenkėt jam durų? Štai ką jums reikėjo laiku padaryti!

FRU VILTON (*žiūri į ją, paskui dusliai sako*). Paprasčiausiai aš šitaip negalėjau padaryti, fru Borkman.

FRU BORKMAN. Kodėl?

FRU VILTON. Todėl, kad ir aš kitokios laimės neturėjau. Šita — viena... vienintelė.

FRU BORKMAN (*su panieka*). Hm! Laimė, laimė!..

FRU VILTON. Anksčiau aš niekad nežinojau, kas yra laimė. Ir negaliu atstumti nuo savęs laimės vien todėl, kad ji atėjo taip vėlai.

FRU BORKMAN. O ar ilgai, jūsų manymu, truks šita laimė?

ERHARTAS (*nutraukia*). Ilgai ar trumpai, mama,— nesvarbu!

FRU BORKMAN (*įtūžusi*). Tu tiesiog apjakeš! Argi nematai, kur visa tai tave nuves?

ERHARTAS. Aš nenoriu žiūrėti į priekį! Nenoriu dairytis į šalis! Tiktai noriu — taip, ir aš noriu — pagyventi tikrą gyvenimą!

FRU BORKMAN (*sielvartingai*). Ir visa tai tu vadini gyvenimu, Erhartai!

ERHARTAS. Taip! Argi tu nematai, kokia ji graži?

FRU BORKMAN (*grąžydama rankas*). Ak, ir šitą gėdą dar turėsiu iškęsti!

BORKMANAS (*kambario gilumoje, šiurkščiai ir griežtai*). Na, tau ne pirmiena, Gunhilda.

ELA RENTHEIM (*maldauja*). Borkmanai!..

ERHARTAS (*taip pat*). Tėvel..

FRU BORKMAN. Tai aš kasdien turėsiu matyti savo tikrą sūnų šalia tokios... tokios...

ERHARTAS (*griežtai nutraukia*). Nieko tu nematysi, mama. Gali būti ramiai. Aš čia ilgiau nepasiliksiu.

FRU VILTON (*greitai ir ryžtingai*). Mes išvažiuojam, fru Borkman.

FRU BORKMAN (*blykšdama*). Ir jūs taip pat? Gal kartu?

FRU VILTON (*linktelėi*). Aš išvažiuoju į pietus. Į užsienį. Kartu su viena mergaite. Ir Erhartas su mumis.

FRU BORKMAN. Su jumis... ir su mergaite?

FRU VILTON. Taip. Tai mažoji Frida Fuldal, kurią esu priglaudusi. Aš noriu, kad ji rimtai pasimokytų muzikos.

FRU BORKMAN. Tai ir ji bus su jumis?

FRU VILTON. Juk aš negaliu išleisti mergaitės vienos.

FRU BORKMAN (*slėpdama pašaipą*). O ką tu dėl to pasakysi, Erhartai?

ERHARTAS (*truputį sumišęs, gūžteli pečiais*). Ką gi, jei Fanė taip labai nori, tegu...

FRU BORKMAN (*šaltai*). Kada išvažiuoja visa kompanija, gal leisite paklausti?

FRU VILTON. Tučtuojau, naktį. Mano važis pakinkytas, stovi prie Hinkelio vilos.

FRU BORKMAN (*permetusi į akimis*). Aha!.. Tai šit koks ten buvo vakaras!

FRU VILTON (*šypsodamasi*). Nieko ten daugiau nebuvo, tik aš ir Erhartas. Na, ir Frida, žinoma.

FRU BORKMAN. O kur ji dabar?

FRU VILTON. Sėdi važyje ir laukia mūsų.

ERHARTAS (*kankinasi sumišęs*). Mama, tu, žinoma, suprasi... Aš gailėjau tavęs... norėjau apsaugoti tave... ir visus mus nuo šito.

FRU BORKMAN (*žiūri į jį didžiai įžeista*). Tu norėjai išvažiuoti, neatsisveikinęs su manimi?

ERHARTAS. Man atrodė, kad šitaip bus geriau. Geriau mums visiems. Viskas juk buvo sutvarkyta. Daiktai sukrauti. Bet staiga tu mane pašaukei. (*Tiesia jai ranką*) Tai sudie, mama.

FRU BORKMAN (*atstumdama jį*). Nesiartink!

ERHARTAS (*apstulbęs*). Ir čia paskutinis tavo žodis?

FRU BORKMAN (*rūsčiai*). Taip.

ERHARTAS (*kreipdamasis į Elą Rentheim*). Tai sudie, teta Ela.

ELA RENTHEIM (*spausdama jo rankas*). Sudie, Erhartai! Gyvenk savo gyvenimą... Ir būk laimingas... laimingas... kiek tiktai gali!..

ERHARTAS. Ačiū, teta! (*Nusilenkia į Borkmano pusę*) Sudie, tėve. (*Šnibžda fru Vilton*) Na, eime. Kuo greičiau, tuo geriau.

FRU VILTON (*tyliai*). Eime, eime.

FRU BORKMAN (*su pikta pašaipa*). Fru Vilton, jums atrodo, kad protingai darote, išsiveždama tą jaunutę mergaitę?

FRU VILTON (*atsako šypsena, pusiau ironiškai, pusiau rimtai*). Vyrai tokie nepastovūs, fru Borkman. Ir moterys taip pat. Kai Erhartas paliks mane, o aš jį, tai mums abiem bus tikrai nebloga, jeigu jis, vargšelis, turės ką nors paguodai.

FRU BORKMAN. O jūs pati kaip?

FRU VILTON. O, aš tai jau neprapulsiu, nesirūpinkit! Sudie! (*Visiems kartu linkteli ir išeina į prieškambarį*)

Erhartas, valandėlę lyg pasvyravęs, apsisuka ir išeina paskui ją.

FRU BORKMAN (*nuleidžia sugniaužtas rankas*). Bevaikė!

BORKMANAS (*lyg pabudęs ir staiga apsisprendęs*). Vienų vienas į audrą! Kur mano skrybėlė, mano apsiaustas! (*Skuba prie durų*)

ELA RENTHEIM (*išsigandusi jį sustabdo*). Junai Gabrieli, kur tu?

BORKMANAS. Į gyvenimo audras! Leisk, Ela!

ELA RENTHEIM (*tvirtai jį laiko*). Ne, ne, neleisiu! Tu sergi. Matau iš tavo veido!

BORKMANAS. Leisk, sakau! (*Išsiveržęs išeina į prieškambarį*)

ELA RENTHEIM (*tarpduryje*). Padėk man jį sulaikyti, Gunhilda!

FRU BORKMAN (*šaltai ir rūščiai, nejudėdama iš vietos*). Aš nieko nelaikau. Tegu nors visi išeina! Ir anas, ir šitas! Kad ir į pasaulio galą... kur nori! (*Staiga prasiveržia širdį verianti jos rauda*) Erhartai, neišvažiuok! (*Išskėtusi rankas, puola prie durų*)

Ela Rentheim ją laiko





KETVIRTASIS VEIKSMAS

Atvira aikštelė priešais centrinį namą, stovintį dešinėje. Matyti tik vienas namo kampas su portalu ir jo nuožulniais akmeniniais laiptais. Gilumoje — pušimis apaugę statūs skardžiai, prieiną ligi pat sodybos. Kairėje — reto jauno miškelio pakraštys. Pūga liovėsi, nuklojusi žemę storu sniego sluoksniu; visos pušys taip pat apsnigtos. Tamsu. Dangumi skrieja debesys. Retkarčiais švysteli mėnuo. Aplinkui blausiai spindi sniegas

Borkmanas, fru Borkman ir Ela Rentheim stovi ant viršutinio laiptelio. Borkmanas nuilsęs atsišlieja į namo sieną. Pečius apsisiautęs senamadišku apsiaustu, vienoje rankoje laiko pilką minkštą fetrinę skrybėlę, o kitoje — šakotą lazdą. Ela Rentheim savo apsiaustą užsimetusi ant rankos. Fru Borkman su didele, nusmukusia nuo galvos skara, stovi vienplaukė

ELA RENTHEIM (užstodama kelią). Nelėk paskui jį, Gunhilda!

FRU BORKMAN (išsigandusi ir susijaudinusi). Leisk! Jis neturi manęs paliktil!

ELA RENTHEIM. Tuščios pastangos, sakau tau! Tu jo nebepavysi.

FRU BORKMAN. Vis tiek leisk mane, Ela! Aš suriksiu jam pavymui nuo kalvos. Jis išgirs motinos aimanas!

ELA RENTHEIM. Kaipgi jis tave išgirs? Jis turbūt jau sėdi važyje...

FRU BORKMAN. Ne, ne... Dar nesuspėjo!

ELA RENTHEIM. Jis jau seniai sėdi važyje, patikėk manim.

FRU BORKMAN (*desperatiškai*). O jeigu sėdi, tai sėdi su ja, su ja, su ja!..

BORKMANAS (*niūriai juokiasi*). Tada tai jau tikrai neišgirs motinos aimanų.

FRU BORKMAN. Taip, neišgirs. (*Klausosi*) Tss! Kas ten?

ELA RENTHEIM (*taip pat klausosi*). Lyg žvangučiai...

FRU BORKMAN (*dusliai sušunka*). Tai jo s važis!

ELA RENTHEIM. O gal kieno kito...

FRU BORKMAN. Ne, ne! Tai fru Vilton važis! Aš pažįstu sidabrinčius žvangučius! Girdi? Jie tuojau pravažiuos pro mus — apačioje, pakalnėje!

ELA RENTHEIM (*greitai*). Gunhilda, jei nori šūkteleiti — šauk dabar! Gal vis dėlto jis...

Žvangučių skambesys artėja, aidėdamas per mišką

Greičiau, Gunhilda! Dabar jie kaip tik čia, apačioje!

FRU BORKMAN (*akimirką stovi nesiryždama, pasakui tartum sustingsta ir sako tvirtai, šaltai*). Ne. Aš nešauksiu. Tegu sau Erhartas Borkmanas pravažiuoja pro šalį. Tegu važiuoja toli toli, ieškodamas to, ką jis vadina gyvenimu ir laime.

Žvangučių skambesys ištirpsta tolumoje

ELA RENTHEIM (*kiek palaukusi*). Dabar žvangučių jau nebegirdėti.

FRU BORKMAN. O man vaidenasi... kad nuskambėjo laidotuvių varpai.

BORKMANAS (*sausai, dusliai juokiasi*). Oho! Bet jie dar ne man!

FRU BORKMAN. Tai man. Ir tam, kas mane paliko.

ELA RENTHEIM (*susimąsčiusi linguoja galvą*). Ką gali žinoti, Gunhilda, jam šis skambesys gal vis dėlto skelbia gyvenimą ir laimę.

FRU BORKMAN (*sudrebėjusi griežtai žiūri į ją*). Sakai, gyvenimą ir laimę?

ELA RENTHEIM. Nors trumpą akimirką.

FRU BORKMAN. Ir tu linkėtum jam gyvenimo ir laimės... su ja?

ELA RENTHEIM (*šiltai ir nuoširdžiai*). Iš visos širdies!

FRU BORKMAN (*šaltai*). Tada tu esi turtingesnė — tavo širdyje daugiau meilės, negu mano.

ELA RENTHEIM (*tylėdama ilgai žiūri kažkur į tolį*). Gal todėl, kad aš neturėjau kam jos dalinti.

FRU BORKMAN (*įrėmusi į ją žvilgsnį*). Jeigu taip, tai ir aš, ko gera, netrukus būsiu tokia pat turtinga, kaip ir tu, Elai (*Apsisukusi įeina į vidų*)

ELA RENTHEIM (*valandėlę stovi, liūdnai žiūrėdama į Borkmaną, paskui atsargiai uždeda ranką jam ant peties*). Junai, einam ir mes į vidų.

BORKMANAS (*lyg pabudęs*). Aš?

ELA RENTHEIM. Taip. Tau kenkia šitas žvarbus žiemos oras. Aš matau, Junai. Einam su manim į vidų, pastogėn. Į šilumą.

BORKMANAS (*įpykęs*). Ir vėl į viršų, į svetainę?

ELA RENTHEIM. Geriau į jos kambarį.

BORKMANAS (*dar labiau suirzęs*). Niekada kaip gyvas nebekelsiu kojos po šiuo stogu!

ELA RENTHEIM. Tai kurgi tu eisi? Tokiu metu, naktį, Junai?

BORKMANAS (*užsidėdamas skrybėlę*). Pirmiausia — pažvelgt į savo palaidotus lobius.

ELA RENTHEIM (*baikščiai žiūrėdama į jį*). Junai, aš nesuprantu tavęs.

BORKMANAS (*kimiai juokdamasis*). Nebijok, Ela. Aš kalbu ne apie prisiplėštus ir paslėptus turtus. (*Stai-ga sustoja ir rodo į priekį*) Žiūrėk! Kas ten?

Iš už kampo, smarkiai šlubuodamas kaire koja, sunkiai brisdamas per sniegą, ateina Vilhelmas Fuldalas, apsilikęs senamadišku, snieguotu apsiaustu, su nudribusiais kraštais skrybėle ant galvos, su dideliu skėčiu rankoje

Vilhelmai! Ko tu dabar... ir vėl pas mane?

FULDALAS (*pažvelgęs aukštyn*). Vajė!.. Tu čia, ant laiptų, Junai Gabrieli? (*Nusilenkdamas*) Ir fru Borkman, kaip matau!

BORKMANAS (*trumpai*). Čia ne fru Borkman.

FULDALAS. Ak, atsiprašau. Aš ką tik pamečiau sniege savo akinius. Bet kaipgi tu... tu... Juk tu niekad nekeli į lauką kojos?..

BORKMANAS (*nerūpestingai ir linksmi*). Matai, ir man jau laikas pratintis prie gyvenimo laisvėje! Beveik treji metai sėdėta kardomajame kalėjime, paskui penkeri kameroje ir aštuoneri — svetainėje, ten viršuje...

ELA RENTHEIM (*susirūpinusi*). Borkmanai, aš prašau tave!..

FULDALAS. Ak, taip, taip...

BORKMANAS. Tai ko gi tau reikia iš manęs, aš klausiu?

FULDALAS (*tebestovėdamas žemai prie laiptų*). Ašėjau pas tave, Junai Gabrieli. Mane tiesiog traukte traukė pas tave... į svetainę. Viešpatie! Į tą svetainę!

BORKMANAS. Tai vėlėjai pas mane?.. Juk aš tave išvariau!

FULDALAS. Na, tai kas!

BORKMANAS. Kas yra tavo kojai? Tu šlubuoji?

FULDALAS. Taip. Tik pagalvok, mane pervaziavo.

BORKMANAS. Pervaziavo!

FULDALAS. Taip, kažkoks važis...

BORKMANAS. Oho!

FULDALAS. ...traukiamas poros arklių. Jie lėkė nuo kalvos kaip vėjas. Aš nespėjau pasitraukti, ir štai...

ELA RENTHEIM. Jie pervaziavo jus?

FULDALAS. Užlėkė tiesiai ant manęs, fru... ar fren! Tiesiai ant manęs, aš nusiritau į sniegą, pamečiau akinius, sulaužiau skėtį ir (*trindamas koją*) štai truputį užsigavau koją.

BORKMANAS (*širdyje juokdamasis*). O ar žinai, kas tame važyje sėdėjo, Vilhelmai?

FULDALAS. Ne, iš kur aš žinosiu? Važis dengtas, ir dar užuolaidos užtrauktos. Ir vežėjas nė neprilaikė arklių, kai aš nusiritau. Na, bet tai nesvarbu, kadangi... (*Staiga karštai*) Aš taip džiaugiuosi, neapsakomai džiaugiuosi!

BORKMANAS. Džiaugiesi?

FULDALAS. O kaipgi kitaip nusakysi? Tinkamiausias žodis čia, man rodos,— džiaugiuosi. Atsitiko tiesiog nuostabus dalykas! Tai aš ir neištvėriau... turėjau pasidalinti savo džiaugsmu su tavim, Junai Gabrieli.

BORKMANAS (*rūsčiai*). Na, tai dalinkis!

ELA RENTHEIM. Pirmiausia tu pakviesk savo draugą į namus, Borkmanai!

BORKMANAS (*šiurkščiai*). Aš sakiau, kad nekelsiu kojos į šiuos namus.

ELA RENTHEIM. Bet juk tu girdėjai, kad ji pervaziavo!

BORKMANAS. Et, visus mus pervažiuoja... bent kartą gyvenime. Reikia tik vėl atsistoti ant kojų. Lyg niekur nieko.

FULDALAS. Gili mintis, Junai Gabrieli. Niekis, aš ir čia puikiausiai viską galiu papasakoti — trumpai.

BORKMANAS (*švelniau*). Na, pasakok, Vilhelmai.

FULDALAS. Tu tik paklausyk! Įsivaizduok... pareinu aš namo iš tavęs šį vakarą ir žiūriu — laiškas... Atspėk, kieno.

BORKMANAS. Turbūt tavo dukters, Fridos?

FULDALAS. Iš tikrųjų! Kaip tu iš karto atspėjai? Ir toks ilgas... gana ilgas Fridos laiškas. Jį atnešė tarnas. O kaip tu manai, ką ji rašo?

BORKMANAS. Veikiausiai atsisveikina su tėvais?

FULDALAS. Iš tikrųjų! Nuostabu, kaip tu puikiai atspėjai, Junai Gabrieli. Taip, ji rašo, jog fru Vilton labai gera ir štai vežasi ją į užsienį. Kad Frida tenai rimčiau pasimokyti muzikos, parašyta laiške. Ir dar fru Vilton pasirūpino geru mokytoju, kuris važiuos drauge su jomis ir visko mokys Fridą, nes ji, deja, atsiliko iš kai kurių dalykų, supranti?

BORKMANAS (*tramdydamas besiveržiantį juoką*). Taip, taip. Puikiausiai, puikiausiai viską suprantu, Vilhelmai.

FULDALAS (*vis taip pat susižavėjęs*). Ir pagalvok, apie kelionę ji sužinojo tik šį vakarą. Ten, svečiuose, kur ji buvo,— tu žinai. Hm! Ir vis dėlto surado laiko parašyti! Ir tokį šiltą, gražų, nuoširdų laišką... patikėk mano žodžiais! Nebėra jame nė šešėlio paniekos savo tėvui. Taip gražu iš jos pusės, kad parašė mums atsisveikinimo laišką... prieš išvažiuodama. (*Juokiasi*) Bet palauk dar!

BORKMANAS (*klausiamu žvilgsniu žiūri į jį*). Kodėl?

FULDALAS. Ji rašo, kad išvažiuoja rytoj anksti rytą. Anksti anksti.

BORKMANAS. Hm, rytoj? Ji taip rašo?

FULDALAS (*kikendamas ir trindamas rankas*). Taip. Bet aš ne pirštu penimas, pamatysi! Aš tuojau pat einu tiesiai pas fru Vilton...

BORKMANAS. Dabar, naktį?

FULDALAS. Na ir kas? Dar ne taip vėlu. Jeigu jie bus jau užsirakinę, aš paskambinsiu. Be ceremonijų. Žūt būt turiu pasimatyti su Frida prieš jos kelionę. Labos nakties, labos nakties! (*Nori eiti*)

BORKMANAS. Klausyk, vargšeli Vilhelmai... Nesi-vargink, neik ten.

FULDALAS. Tu dėl tos kojos?..

BORKMANAS. Taip. O be to, vis tiek neįeisi pas fru Vilton.

FULDALAS. Būtinai įeisiu. Skambinsiu, belsiu, kol atidarys. Aš noriu pamatyti Fridą ir pamatysiu.

ELA RENTHEIM. Jūsų duktė jau išvažiavo, ponas Fuldalai.

FULDALAS (*lyg perkūno trenktas*). Frida jau išvažiavo? Jūs tikrai žinote? Kas gi sakė?

BORKMANAS. Jos būsimas mokytojas.

FULDALAS. Taip?.. Kas gi jis?

BORKMANAS. Kažkoks studentas Erhartas Borkmanas.

FULDALAS (*nušvitęs iš džiaugsmo*). Tavo sūnus, Ju-nai Gabrieli! Ir jis važiuos su jomis?

BORKMANAS. Ta-aip. Jis ir padės fru Vilton šviesti tavo dukrelę Fridą.

FULDALAS. Na, tai ačiū dievui! Vadinas, mergytė pateko į geriausias rankas. Bet ar tikrai jie išvažiavo su ja?

BORKMANAS. Jie su ja išvyko tuo pačiu važiu, kuris parbloškė tave ant kelio.

FULDALAS (*suploja rankomis*). Vaje — mano mažytė Frida lėkė tokiame puošniame važyje!

BORKMANAS (*linkčiodamas*). Taip, taip, Vilhelmai, tavo duktė dabar pasivažinės, ką ir besakyti! Ir studentas Borkmanas taip pat... Na, o tu girdėjai sidabrinčius žvangučius?

FULDALAS. O kaipgil.. Sidabriniai, sakai? Argi jie sidabriniai? Tikro sidabro?

BORKMANAS. Gali neabejoti. Ten viskas tikra. Ir iš lauko, ir... viduje.

FULDALAS (*tyliai, susijaudinęs*). Tiesiog atsistebėti negali — kaip žmogui kartais pasiseka! Tai mano... mano šiokie tokie poetiniai gebėjimai pagimdė Fridos muzikinį talentą. Vadinasi, ne veltui aš buvau poetas. Dabar ji išsiverš į platuji pasaulį, prisižiūrės visokių stebuklų, apie kuriuos aš pats kadaise svajojau... Dengtame važyje lekia mano mažoji Frida... su sidabriniais žvangučiais...

BORKMANAS. Ir pervąžiuoja savo tėvą...

FULDALAS (*linksmai*). Et, niekai! Argi verta kalbėti apie mane, kai mano vaikas... Na, o vis dėlto aš pavėlavau. Eisiu namo paguosti jos motinos. Sėdi virtuvėje ir verkia.

BORKMANAS. Verkia?

FULDALAS (*juokdamasis*). Taip, tu tik pagalvok! Ašaros upeliais bėgo, kai išėjau.

BORKMANAS. O tu juokiėsi, Vilhelmai!

FULDALAS. A š... taip! O ji, vargšėlė, menkai besuigaudo. Na, tai sudie! Gerai, kad nors arklinis tramvajus pašonėje. Sudie, sudie, Junai Gabrieli! Sudie, frenken! (*Nusilenkęs iš lėto, sunkiai nuklibikščiuoja per sniegą atgal*)

BORKMANAS (*valandėlę tylomis stovi, žiūrėdamas kažkur tolyn*). Sudie, Vilhelmai! Ne pirmą kartą gyvenime tave pervąžiavo, senasis drauge!

ELA RENTHEIM (*žiūri į jį, stengdamasi neparodyti baimės*). Koks tu išblyškęs, Junai!

BORKMANAS. Tai nuo to kalėjimo oro ten, viršuje.

ELA RENTHEIM. Aš niekada nemačiau tavęs tokio.

BORKMANAS. Juk tu tikriausiai niekada nesi mačiusi ištrūkusio į laisvę kalinio.

ELA RENTHEIM. Bet einam į vidų, Junai!

BORKMANAS. Baik šitą melodiją. Aš jau sakiau tau...

ELA RENTHEIM. Bet jeigu aš meldžiu tave! Tavo paties labui...

Ant laiptų pasirodo kambarinė

KAMBARINĖ. Atleiskite, bet ponias liepė užrakinti duris.

BORKMANAS (*tyliai, Elai*). Girdi, jos vėl nori mane užrakinti!

ELA RENTHEIM (*kambarinei*). Direktorius nekaip jaučiasi. Jis nori dar pakvėpuoti grynu oru.

KAMBARINĖ. Bet ponias liepė...

ELA RENTHEIM. Aš pati užrakinsiu. Tik palikit raktą duryse.

KAMBARINĖ. Prašom, kas man! Kaip norit. (*įeina į vidų*)

BORKMANAS (*valandėlę stovi tylėdamas ir klausosi, paskui skubiai nulipa žemyn į kiemą*). Dabar aš jau ištrūkau iš kalėjimo, Ela! Dabar jie niekada manęs nesučiups!

ELA RENTHEIM (*taip pat lipa žemyn*). Bet juk tu laisvas ir ten, Junai. Gali išeiti ir pareiti, kada tik nori.

BORKMANAS (*tyliai, lyg kažko bijodamas*). Vėl po stogu? Jokių būdų! Čia taip gera naktį! Jei dabar grįžčiau į savo svetainę, lubos ir sienos susiglaustų ir prislėgtų. Suplotų mane kaip musę...

ELA RENTHEIM. Tai kurgi tu žadi eiti?

BORKMANAS. Tiktai eiti, eiti, eit! Pažiūrėti, ar negalima vėl prasigauti į laisvę, grįžti į gyvenimą, prie žmonių. Ar nori eiti su manimi, Ela?

ELA RENTHEIM. Aš? Dabar?

BORKMANAS. Taip, taip, dabar!

ELA RENTHEIM. O ar toli?

BORKMANAS. Kiek jėgos leis.

ELA RENTHEIM. Ką tu! Atsipeikėk! Tokią drėgną, šaltą žiemos naktį...

BORKMANAS (*atšiauriai, kimiai*). Aha! Panelė susirūpinusi savo sveikata? Taip, taip, juk ji tokia silpna.

ELA RENTHEIM. Aš susirūpinusi tavo sveikata.

BORKMANAS. Cha cha cha! Numirėlio sveikata! Ir juokinga tu, Ela! (*Eina toliau*)

ELA RENTHEIM (*vejasi jį, stengiasi sulaikyti*). Kaip tu save pavadinai? Kaip?

BORKMANAS. Numirėliu. Argi neprisimeni — Gunhilda man liepė gulėti ramybėje kaip gulėjus.

ELA RENTHEIM (*užsimesdama ant pečių apsiaustą, ryžtingai*). Aš einu su tavim, Junai.

BORKMANAS. Taip, juk mudu neatskiriami, Ela. (*Eina toliau*) Na, eime!

Borkmanas su Ela Rentheim nueina į miškelį kairėje ir pamažu dingsta iš akių. Iš lėto keičiasi ir visas gamtovaizdis, darosi vis atšiauresnis: išnyksta iš akių namas ir kiemas, pasirodo miško pakraštys; toliau miškas vis tankyn ir tankyn, jame — takeliai ir skardžiai

ELOS RENTHEIM BALSAS (*iš miško dešinėje*). Kur gi mes einam, Junai? Aš nepažįstu šitų vietų.

BORKMANO BALSAS (*iš toliau ir aukščiau*). Tik sek mano pėdomis sniege!

ELOS RENTHEIM BALSAS. Bet ko gi mums kopti taip aukštai?

BORKMANO BALSAS (*arčiau*). Mums reikia užkopti anuo vingiuotu taku.

ELA RENTHEIM (*dar už medžių*). Aš tuoj pristigsiu jėgų!

BORKMANAS (*miško pakraštyje dešinėje*). Eikš, eikš! Dabar jau nebetoli ir laukymė. Anksčiau ten stovėjo suolelis...

ELA RENTHEIM (*išeina iš už medžių*). Tu jį atsimeni?

BORKMANAS. Ten galėsi pailsėti.

Jie išeina į nedidelę miško laukymę viršum stataus skardžio. Takas už jų nugarų stačiai kyla aukštin. Kairėje atsiveria reginys į flordą giliai apačioje ir aukštus tolimus kalnagūbrius, niūksančius vienas viršum kito. Ant skardžio krašto, kairėje,— nudžiūvusi pušis, po ja — suolelis. Visa laukymė storai užklota sniegu. Borkmanas ir Ela Rentheim sunkiai klampoja iš dešinės per sniegą prie suolelio.

(*Sustoja ant skardžio kairėje*) Eikš čia, Ela, ir pamatysi...

ELA RENTHEIM (*priejusi*). Ką tu nori man parodyti, Junai?

BORKMANAS (*rodydamas žemyn*). Matai, kokia plati, akimis neaprepiama mūsų šalis?

ELA RENTHEIM. Ant šito suolelio mudu dažnai sėdėdavom, ir horizontai buvo daug daug platesni, be kraščiai.

BORKMANAS. Tada mes žvelgėm į svajonių šalį.

ELA RENTHEIM (*liūdnai linguodama galvą*). Svajonių šalį, į kurią tada skriste skridome. O dabar ta šalis palaidota po sniegu... Ir senasis medis nudžiūvo.

BORKMANAS (*jos nesiklausydamas*). Ar matai, kaip ten, fiorde, iš didžiulių garlaivių kyla dūmai?

ELA RENTHEIM. Ne.

BORKMANAS. O aš matau... Garlaiviai atplaukia ir išplaukia. Jie sujungia viso pasaulio tautas ir šalis. Apšviečia ir sušildo tūkstančių šeimų širdis. Štai tokia buvo mano svajonė.

ELA RENTHEIM. Ir liko svajone.

BORKMANAS. Liko svajone, taip. (*Klausosi*) Ar girdi, kas ten, apačioje, prie kalnų upių?.. Ūžia ir gaudžia fabrikai! Mano fabrikai! Tie, kuriuos aš norėjau pastatyti. Tu tik paklausyk, koks gaudesys! Dirba naktinė pamaina. Darbas verda dieną ir naktį. Klausyk, klausyk! Ratai zvimbia, velenai šmėkščioja... sukasi, sukasi! Argi tu negirdi, Ela?

ELA RENTHEIM. Ne.

BORKMANAS. O aš girdžiu.

ELA RENTHEIM (*sunerimusi*). Tu turbūt apsirinki, Junai.

BORKMANAS (*vis labiau karščiuojasi*). Ir žinok: visa tai — tik forpostai aplinkui karalystę!

ELA RENTHEIM. Aplinkui karalystę? Kokią?..

BORKMANAS. Mano! Karalystę, kurią aš jau buvau beužvaldęs tada... tada, kai numiriau.

ELA RENTHEIM (*tyliai, sukrėsta*). Ak Junai, Junai!

BORKMANAS. Ir štai ji liko be valdovo, be gynėjo... grobuonių ir niokotojų naguose... Ela! Ar matai ten, tolumoje, kalnų virtines! Jie niūkso vienas ant kito. Vienas už kitą aukštesni. Iki padebesių. Štai ji, mano

bekraštė, neaprėpiama karalystė su neišsemiamais turtais.

ELA RENTHEIM. Iš ten dvelkia toks ledinis šaltis, Junai!

BORKMANAS. O man jis įkvepia gyvybę. Jis atneša pavaldžių dvasių sveikinimą. Aš aiškiai nujaučiu tuos sukaustytus milijonus, jaučiu tas rūdų gyslas, kurios tiesiasi į mane kaip gumbuotos, išsišakojusios, viliojančios rankos. Aš jas mačiau... jos kilo mano akyse lyg atgiję šešėliai... tą naktį, kai su žibintu rankoje stovėjau prie banko seifų... Jūs prašėt laisvės. Ir aš bandžiau jus išlaisvinti. Bet nevaliojau. Lobiai ir vėl nugrimzdo į bedugnę. (*Tiesdamas rankas*) Bet noriu jums šioje nakties tyloj tarti pašnibždomis, kad aš myliu jus, gyvus palaidotus bedugnėj, tamsoje, tariamai mirusius! Aš myliu jus, gyvenimo ištroškę lobiai, su visa jūsų spindinčia garbės palyda ir galia. Aš myliu, myliu, myliu jus!

ELA RENTHEIM (*slopindama vis stiprėjančią susijaudinimą*). Taip, ten, po žeme, tu sutelkei savo meilę, ten ji ir pasiliko, Junai. O čia — čia, ant žemės, plakė karšta, gyva žmogaus širdis, plakė vien tau. Ir tu ją sutrypei! Ne, dar blogiau! Dešimterioapai blogiau! Tu p a r d a v e i ją už... už...

BORKMANAS (*tirtėdamas, lyg baisiausio šalčio krečiamas*). Už karalystę... galią... ir garbę... taip?

ELA RENTHEIM. Taip. Jau vieną kartą šiandien tau sakiau. Tu nužudei gyvą moters sielą, moters, kuri tavę mylėjo ir kurią tu mylėjai. Mylėjai, jeigu iš viso tu galėjai mylėti. (*Pakeldama ranką*) Ir aš sakau tau, Junai Gabrieli Borkmanai,— už šitą žmogžudystę negausi to, ko trokšti. Niekada triumfališkai neižengsi į savo šaltą, niūrią karalystę.

BORKMANAS (*susvyruoja ir sudrimba ant suolo-*
lio). Bijau... kad tavo pranašystė neišsipildytų, Ela.

ELA RENTHEIM (*pasilenkusi prie jo*). Bijoti nerei-
kia, Junai. Tau būtų visų geriausia, jeigu ji išsipildytų.

BORKMANAS (*suklikęs griebiasi už krūtinės*). A!..
(*Silpnu balsu*) Atleido.

ELA RENTHEIM (*purto jį*). Kas tau, Junai!

BORKMANAS (*atvirsta ant suoloelio atlošo*). Tartum
kas būtų sugniaužęs man širdį ledine ranka...

ELA RENTHEIM. Junai! Ledine ranka!

BORKMANAS (*vos suprantamai*). Ne... ne ledine...
geležine... (*Tyliai nuvirsta ant suoloelio*)

ELA RENTHEIM (*nusitraukusi apsiaustą ir dengda-*
ma juo Borkmaną). Gulėk sau ramiai! Aš bėgu pašaukt
pagalbos! (*Žengia kelis žingsnius į dešinę, paskui susto-*
ja, sugrįžta prie Borkmano, čiupinėja pulsą ir ilgai žiū-
ri jam į veidą. Tyliu, tvirtu balsu) Ne, geriau šitaip, Ju-
nai Borkmanai. Tau pačiam geriau. (*Rūpestingai užklo-*
ja jį savo apsiaustu ir pati susmunka ant sniego prie
suoloelio)

Trumpa pauzė. Paskui kalrėje iš miško išeina susisu-
pusi į apsiaustą fru Borkman ir kambarinė
su degančiu žibintu rankoje

KAMBARINĖ (*žibintu šviesdama sniegą*). Va, va,
ponia. Štai jų pėdos...

FRU BORKMAN (*dalrydamasi*). Antai kur jie! Sėdi
ant suoloelio. (*Šaukia*) Ela!

ELA RENTHEIM (*pakyla*). Ir tu paskui mus?

FRU BORKMAN (*rūsčiai*). Taip, o ką man daryti.

ELA RENTHEIM (*rodydama Borkmaną*). Štai jis gu-
li, Gunhilda!

FRU BORKMAN. Miega?

ELA RENTHEIM (*purto galvą*). Giliu, ilgu miegu.

FRU BORKMAN (*staiga karštai*). Ela! (*Susivaldžiusi, dusliu balsu*) Tai jis... pats?

ELA RENTHEIM. Ne.

FRU BORKMAN (*lengviau atsidususi*). Tai jis ne savo ranka?

ELA RENTHEIM. Ne. Ledinė, geležinė ranka sugniaužė jam širdį.

FRU BORKMAN (*kambarinei*). Bėkit pagalbos. Pašaukit žmones iš dvaro.

KAMBARINĖ. Tuojau, tuojau, ponie. (*Tyliai*) Ak, dieve mano! (*Išeina per mišką dešinėje*)

FRU BORKMAN (*stovi už suolelio*). Vadinas, nakties oras jį nužudė...

ELA RENTHEIM. Turbūt.

FRU BORKMAN. Tokį stiprų žmogų!

ELA RENTHEIM (*atsistodama prieš suolelį*). Tu nepažvelgsi į jį, Gunhilda?

FRU BORKMAN (*mosčioja ranka, lyg gindamasi*). Ne, ne, ne! (*Prislopintu balsu*) Jis buvo kalnakasio sūnus, banko direktorius, ir negalėjo pakelti gryno oro.

ELA RENTHEIM. Jį veikiausiai nužudė šaltis.

FRU BORKMAN (*purtydama galvą*). Sakai, šaltis? Šaltis jau seniai seniai jį nužudė.

ELA RENTHEIM (*linguodama galvą*). O mus abi pavertė šešėliais.

FRU BORKMAN. Iš tikrųjų.

ELA RENTHEIM (*su skausminga šypsena*). Numirėlis ir du šešėliai — štai ką padarė šaltis.

FRU BORKMAN. Širdies šaltis... O dabar mes turbūt galime paduoti viena kitai ranką, Ela.

ELA RENTHEIM. Manau, dabar galime.

FRU BORKMAN. Mes, seserys dvynės,— prie lavono to, kurį abi mylėjome...

ELA RENTHEIM. Mes, du šešėliai,— prie numirėlio.
Fru Borkman anapus, o Ela Rentheim šiapus suoleli paduoda viena kitai ranką

